

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Michaela Fišerová

Služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům
Services of Public Libraries for deaf disabled peoples

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 19. srpna 2010

.....
podpis diplomanta

FIŠEROVÁ, Michaela. *Služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům = Services of public libraries for deaf disabled peoples*. Praha, 2010. 114 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví 2010. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lidmila Vášová.

Abstrakt:

Tématem diplomové práce jsou Služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům. Práce se skládá ze 4 hlavních kapitol. Úvodní kapitola se zaměřuje na problematiku sluchového postižení a charakteristiku různých typů sluchového postižení. Ve druhé kapitole jsou představeny způsoby práce se sluchově postiženými ve vzdělávacích a zájmových organizacích. Dále komunikační systémy neslyšících, problematika čtení u sluchově postižených. Představeny jsou také různé organizace a technické pomůcky. Třetí kapitolou je průzkum služeb veřejných knihoven pro sluchově postižené občany. Poslední kapitola je věnovaná možnostem rozvoje služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům [Autorský abstrakt].

Abstract :

The thesis deals with the topic of services of public libraries for deaf disabled people. It consists of four main chapters. The introduction focuses on the subject of deaf disability and characterizes the main types of this disablement. The second chapter introduces the ways of working with deaf disabled people in education, then the communicative systems and the topic of reading of the deaf community. Various organizations and technical equipment are introduced. The third chapter is represented by a research of the libraries providing services for deaf disabled people. The last chapter shows the possibilities of the service development of this kind of libraries [author's abstract].

Klíčová slova (česky):

veřejné knihovny, knihovnické služby, informační služby, sluchově postižení

Klíčová slova (anglicky):

public libraries, library services, information services, deaf disabled people

OBSAH

Předmluva	8
1 Sluchově postižení – charakteristika různých typů sluchového postižení	9
1.1 Poruchy sluchu	9
1.2 Typy sluchových vad	10
1.3 Technické pomůcky sluchově postižených	11
1.4 Důsledky sluchového postižení	14
2 Způsoby práce se sluchově postiženými ve vzdělávacích a zájmových organizacích	16
2.1 Komunikace neslyšících	16
2.1.1 Znakový jazyk	18
2.1.2 Prstová abeceda	20
2.1.3 Mimika	21
2.1.4 Odezírání	21
2.1.5 Neverbální projevy neslyšících	25
2.1.6 Komunikační bariéry u sluchově postižených	25
2.1.7 Komunikační přístupy při vzdělávání sluchově postižených	26
2.2 Problematika čtení u sluchově postižených	27
2.2.1 Časopisy pro sluchově postižené	31
2.2.2 Komiksová tvorba jako vhodný text ke čtení	32
2.2.3 Signwriting	33
2.3 Školství a sluchově postižení	34
2.4 Organizace pro sluchově postižené	37
2.5 Informační portály pro sluchově postižené	41
2.6 Pomůcky usnadňující každodenní život sluchově postižených	42
2.7 Informační chování sluchově postižených	47
2.8 Kultura pro neslyšící	48
2.8.1 Divadlo Neslyším	48
2.8.2 Mezinárodní festival pantomimy	48
2.8.3 Tichá hudba	49
2.9 Výzkumné oblasti katedry kybernetiky ZČU	49
2.9.1 Překlad znakové řeči	49
2.9.2 Syntéza znakové řeči	51
3 Lidé se sluchovým postižením ve veřejných knihovnách	53
3.1 Metodika průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům	53
3.2 Výsledky průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům Chyba! Záložka není definována.	
3.3 Hodnocení průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům	60
4 Možnosti rozvoje služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům	62
4.1 Vzdělávání knihovníků	62
4.2 Osvěta široké veřejnosti	63
4.3 Exkurze do veřejných knihoven	63
4.4 Speciální fond pro sluchově postižené	64
4.5 Počítače a Internet	64

4.6	Kulturní, společenské a vzdělávací akce	65
4.7	Webové stránky knihovny	65
<i>Závěr:</i>		67
<i>Seznam obrázků:</i>		68
<i>Seznam použité literatury:</i>		69

Předmluva

Tématem diplomové práce jsou Služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům. Při výběru tématu jsem byla ovlivněna aktuálností této problematiky a problematiky poskytování služeb veřejných knihoven hendikepovaným občanům vůbec.

Veřejné knihovny, různé instituce a organizace v dnešní době uzpůsobují poskytování svých služeb hendikepovaným občanům. Jejich budovy jsou stavěny či upravovány tak, aby jejich přístup i interiér byly bezbariérovými.

Ve veřejných knihovnách jsou nabízeny hendikepovaným občanům speciální služby. V oblastech zájmu byli v nedávné době a stále jsou zrakově postižení občané. O této problematice se poměrně dost hovořilo a tato problematika byla zmapována i v literatuře. Bohužel se toto netýká sluchově postižených občanů.

Cílem práce je tedy popsat a zhodnotit služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům a na základě průzkumu ve vybraných veřejných knihovnách navrhnout možnosti zlepšení knihovnických a informačních služeb.

Diplomová práce je členěna do 4 hlavních kapitol. První kapitola se obecně zabývá sluchovým postižením a charakterizuje různé typy sluchového postižení. Ve druhé kapitole jsou představeny komunikační prostředky sluchově postižených lidí, problematika školství a vzdělávání. Představena je také problematika čtení a vhodná literatura pro sluchově postižené. Druhá kapitola také mapuje speciální organizace a informační portály pro sluchově postižené. Třetí kapitola se zabývá službami veřejných knihoven sluchově postiženým občanům. V rámci diplomové práce byl ve vybraných knihovnách proveden výzkum daných služeb, představeny a hodnoceny jsou zde výsledky průzkumu. Ve čtvrté kapitole jsou navrženy možnosti rozvoje služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům.

Diplomová práce má 75 stran. Použité zdroje jsou citovány a odkazovány podle mezinárodních norem ISO 690 a ISO 690-2.

1 Sluchově postižení – charakteristika různých typů sluchového postižení

Sluch je jedním ze základních smyslů umožňující vnímat a vyhodnocovat zvuky. Společně se zrakem je možné jej považovat za jeden z nejdůležitějších smyslů pro získávání informací. Je také velmi důležitým komunikačním kanálem.

Ke sluchovému ústrojí patří ucho, a to vnější, střední a vnitřní ucho (jinak nazývaný hlemýžď – kochlea), dále VIII. hlavový nerv a příslušné části mozku - sluchová dráha a korové oblasti ve spánkovém laloku.

Bohužel u některých lidí je schopnost vnímat zvukové informace snížena nebo úplně chybí, v takových případech se jedná o sluchovou poruchu či hluchotu. Z lékařského hlediska můžeme hluchotu (lat. Surditas) definovat jako těžkou poruchu až ztrátu sluchu znemožňující příjem zvukových informací, která postihuje jedno nebo obě uši (Vokurka, 2000).

1.1 Poruchy sluchu

Poruchy sluchu dělíme na převodní a percepční. Převodní porucha sluchu značí poruchu převodu zvuku ze zevního ucha na ucho vnitřní, a to obvykle ve středním uchu. Je příznačná tím, že pacient slyší lépe vysoké tóny než nízké.

U percepční poruchy se jedná o poruchu vlastního vnímání zvuku ve vnitřním uchu, sluchovém nervu nebo v příslušných oblastech mozku. Pacient slyší hůře vysoké tóny, resp. šepot ve srovnání s hlasitou řečí. Příčinami percepční poruchy mohou být vrozená onemocnění, vlivy některých toxických látek a léků, akustické trauma, záněty ucha, náhlé cévní příhody v oblasti vnitřního ucha, těžké formy otosklerózy aj. (Vokurka, 2000).

Obecně je možné příčiny ztráty sluchu dělit na genetické, dále chorobní procesy postihující ucho (jako příklad je možné uvést např. spalničky či meningitidu). Třetí skupinou je nevhodné užívání některých léků a poslední skupinou jsou fyzická traumata, při kterých může dojít k přímému poškození ucha či mozkových center, která zpracovávají zvukové informace přenášené ušima.

1.2 Typy sluchových vad

Na typy sluchových vad je možné nahlížet z několika různých hledisek. U problematiky sluchově postižených občanů a sluchových vad je však zajímavé rozlišení z lékařského a antropologického hlediska.

Lékařské hledisko chápe tyto osoby jako postižené jedince, jako osoby trpící vadou sluchu, kterou je potřeba napravit. Kdežto kulturně antropologické hledisko zastává názor, že lidé s vadami sluchu nejsou postižení lidé, ale tvoří kulturní menšinu, která má vlastní jazyk (znakový jazyk). Tato skupina sama sebe označuje jako Neslyšící s velkým N. Součástí této skupiny nemusí být jen sluchově postižení, ale také například děti neslyšících rodičů, partneři, kamarádi, atd.

Typy sluchových vad je možné rozdělit podle hlediska vzniku vady (Hybášek, 1999):

Vrozené vady – zde sehrává velkou roli dědičnost či různá onemocnění v prenatálním či perinatálním období. V prenatálním období jsou rizikovými faktory onemocnění matky, a to především v 1. trimestru těhotenství (jako příklad je možné uvést zarděnky, spalničky či toxoplasmózu).

Získané vady – vznikají po narození a je možné je dále dělit na **prelingvální** a **postlingvální**. Prelingvální sluchovou ztrátou trpí osoby, u kterých vzniklo sluchové postižení perinatálně nebo před zahájením vývoje řeči v prvních měsících a letech života. Svět ticha je pro tyto lidi naprostou přirozeností.

Postlingvální sluchová ztráta se týká naopak všech osob, u kterých došlo k náhlé nebo postupně vznikající sluchové ztrátě po dokončení vývoje řeči. Za hraniční věk bývá označováno období mezi 4. – 6. rokem věku. Do této skupiny můžeme tedy zahrnout sluchové ztráty jak u seniorů, tak i u dětí a dospělých, u nichž v důsledku nemoci nebo jiných traumat byla narušena schopnost slyšet.

Dále je možné sluchové vady klasifikovat podle stupně postižení, a to na:

Nedoslýchavost - existují dva typy nedoslýchavosti – **převodní** a **percepční**. Při převodní nedoslýchavosti jedinec slyší málo, ale je schopen rozeznávat zvuky lidské řeči. Percepční nedoslýchavost se projevuje jako zkreslené vnímání řeči.

Sluchové vady mohou být lehké (sluchová ztráta 20 – 40 dB), střední (40 – 70 dB) a těžká (70 – 90 dB).

Ohluchlost - těžká nebo úplná ztráta sluchu, ke které dochází v průběhu života po dokončení rozvoje řeči. U těchto jedinců zůstává řeč zachována.

Hluchotu - snížená nebo chybějící schopnost vnímat zvuk (Hybášek, 1999).

Klasifikace sluchových vad podle Světové zdravotnické organizace (WHO)

Velikost ztráty sluchu podle WHO	Název kategorie ztráty sluchu	Název kategorie podle Vyhl. MPSV č. 284/1995 Sb.
0–25 dB	normální sluch	
26–40 dB	lehká nedoslýchavost	lehká nedoslýchavost (již od 20 dB)
41–55 dB	střední nedoslýchavost	středně těžká nedoslýchavost
56–70 dB	středně těžké poškození sluchu	těžká nedoslýchavost
71–90 dB	těžké poškození sluchu	praktická hluchota
více než 90, ale body v audiogramu i nad 1 kHz	velmi závažné poškození sluchu	úplná hluchota
v audiogramu nejsou žádné body nad 1 kHz	neslyšící	úplná hluchota

1.3 Technické pomůcky sluchově postižených

V dnešní době mají sluchově postižení možnost využívat různých technických pomůcek, které jim pomáhají slyšet a usnadňují jim život. Jednou z nejdůležitějších pomůcek jsou sluchadla, která používají všichni ti, u kterých je zachován alespoň zbytek sluchu.

Zjednodušeně je možné říci, že sluchadla fungují tak, že zesílí vnímaný zvuk. Skládají se z mikrofону, zesilovače a reproduktoru. Sluchadel existuje více typů, rozdělují se podle své konstrukce na kapesní, brýlová, závěsná, boltcová a zvukovodová (Strnadová, 2008).

Kapesní (krabičková) sluchadla

Obsahují mikrofon, elektrické obvody a napájecí zdroj (to vše je vestavěno v malé krabičce, do které se připevňuje ohebná šňůrka spojující krabičku se sluchátkem). Na sluchátku je nasazena tvarovka, pomocí které je sluchátko upevněno do ucha. Tento typ sluchadel se v dnešní době již tak často nepoužívá, neboť kromě velkých rozměrů je jejich nevýhodou také zesilování všech různých okolních zvuků (tření kabátu o krabičku apod.).

Přesto je to jediný typ sluchadel, který se dá využít i u velmi malých dětí a u velmi starých lidí pro svoji lehkou ovladatelnost.

Brýlová sluchadla

Dříve byla velmi oblíbená, neboť bylo celé sluchadlo schováno do nožiček brýlí. V dnešní době, kdy se na trhu objevily již i jiné typy sluchadel, se používají málo. Nejvíce se používají brýlová sluchadla pro kostní vedení, kde je v nožičce brýlí vestavěn kostní vibrátor.

Závěsná sluchadla

Mají mikrofon, elektroniku, sluchátko i napájecí zdroj vestavěny do malého oválného pouzdra, které je zavěšeno za ušním boltcem a zesílený zvuk je veden krátkou hadičkou do ušní tvarovky ve zvukovodu. Jejich velkou výhodou je, že u nich nedochází k rušivým zvukům.

Tato sluchadla bývají oblíbená také pro možnost poslechu s pomocí indukční smyčky, který umožňuje kvalitnější poslech ve velkých sálech nebo také poslech telefonu. (je to umožněno vestavěním indukční cívky do sluchadla, která je citlivá ne na dopadající zvuk, ale na elektromagnetické pole). Sluchadlo se pak dá přepínat buď na poslech s pomocí indukční cívky, nebo na poslech s mikrofonem. Uživatel však při poslechu s pomocí indukční cívky neslyší ostatní zvuky v místnosti, proto je stále více sluchadel vybaveno možností zapojení jak mikrofonu, tak i indukční cívky.

Sluchadla do boltce

Začala se vyrábět koncem 70. let. Potřebné součástky jsou tak malé, že se dají umístit do malého sluchadla umístěného přímo v ušním boltci. Dnes jsou tato sluchadla vyráběna ve specializovaných laboratořích podle audiogramu nedoslýchavého a podle odlitku jeho zvukovodu.

Za nevýhodu tohoto sluchadla můžeme považovat to, že se konec tvarovky sluchadel ucpává mazem, který se tvoří v chrupavčité části zvukovodu. Proto je nutná pravidelná kontrola sluchadla.

Sluchadla do zvukovodu

Jsou to sluchadla, která lze zasunout až hluboko do zvukovodu a jsou vhodná především pro lidi s lehkou nedoslýchavostí, nezanáší se tolik ušním mazem a navíc jsou téměř

neviditelná. Proto si je vybírají také jedinci, u nichž vznikla nedoslýchavost až v pozdějším věku.

Kochleární implantát

Kochleární implantát, jinak kochleární neuroprotéza je další technickou pomůckou sluchově postižených. Umožňuje neslyšícím lidem vnímat sluchové vjemy, pacient slyší hluk, dovede rozlišit rytmus a rozdíly ve výšce a intenzitě tónů. Někteří mohou po jeho implantaci a dlouhodobé rehabilitaci rozumět mluvené řeči. Zhruba třetina uživatelů této techniky dokáže telefonovat a rozumí řeči bez odezírání, další třetina rozumí běžným slovním pokynům, případně s pomocí odezírání. (Schettler, 1995).

V České republice se implantace provádí od roku 1993. Implantát je určen osobám s oboustranným postižením sluchu, kterým ani při dostatečně dlouhé intenzivní rehabilitaci nezprostředkují výkonná sluchadla percepci řeči.

Z technického hlediska se implantát skládá z interní a externí části. Interní část představuje samotný kochleární implantát, externí část zahrnuje mikrofon, řečový procesor a cívku, která je magnetem přichycena k implantátu. Celý systém funguje tak, že mikrofon zachycuje zvuky a předává je procesoru, který je dekóduje podle vloženého klíče. Tento klíč musí být nastaven školeným technikem. Procesor takto dekódovaný zvuk pomocí cívky vysílá do implantátu. Ten stimuluje sluchový nerv a neslyšící se učí v rámci nezbytné dlouhodobé rehabilitace rozlišovat sluchové vjemy, které jsou mu pomocí implantátu zprostředkovány.

Pacient nosí nad uchem směrový mikrofon a vysílací cívka je umístěna na kůži přímo nad implantovanou cívku přijímače. Mikrofon zachytí zvuk, tj. zaregistruje změny tlaku ve zvukovém poli a odešle jej do řečového procesoru, který pacient nosí buď na těle nebo za uchem. Ten přijatý zvuk analyzuje a digitalizuje jej na kódované signály, které jsou následně poslány do vysílače. Zakódovaná informace o zvucích i energie nutná k napájení zařízení jsou do vnitřního implantátu přenášeny neporušenou kůží radiovými vlnami. Ten je voperován do bradavkového výběžku spánkové kosti a svazek elektrod je zaveden do hlemýždě. Vnitřní implantát převede kód na elektrické signály a ty jsou vysílány do elektrod, aby stimulovaly zachovaná nervová vlákna. Z nervových vláken putují tyto signály do mozku, kde jsou rozpoznávány jako sluchové vjemy.

Přínosy kochleární implantace jsou velmi individuální a ovlivňuje je řada faktorů. Jedním z těch nejvýznamnějších je doba vzniku a délka trvání hluchoty. To potvrzuje i skutečnost,

že nejlepších výsledků bývá dosahováno u dětí, které ztratily sluch v době, kdy už u nich byla rozvinuta řeč a pokud k implantaci došlo krátce po ohluchnutí.

U dětí s vrozenou nebo časně získanou hluchotou, které byly operované již mezi druhým a třetím rokem věku, dojde k rozvinutí mluvené řeči s větší pravděpodobností než u dětí operovaných později. Včasnost implantace však sama o sobě není dostatečnou zárukou úspěchu, závisí také na psychických charakteristikách konkrétního dítěte. Kochleární implantát je sice technicky velmi vyspělou smyslovou náhradou, ale přesto nelze očekávat, že bude fungovat stejně dokonale jako nepoškozené vnitřní ucho (Zouzalík, 2006).

1.4 Důsledky sluchového postižení

V životě sluchově postiženého jedince se objevují určité oblasti, ve kterých se projeví sluchové postižení. Může se jednat o oblast poznání a orientace v prostoru, které je následkem ztráty zvukové pozadí. Dochází k narušení určitého pocitu bezpečí a následné sebejistoty.

V oblasti socializace se projeví narušení komunikačních dovedností, následná horší sociální orientace, pochopení souvislostí sociálních vztahů, impulzivní chování, nedostatek empatie, neschopnost vysvětlit vlastní pocity, názory a postoje druhých lidí.

V psychologické oblasti se jedná o ovlivnění rozvoje řeči, psychosociální oblast a inteligenci. Intelligence je vyvíjena nerovnoměrně, a to hlavně v důsledku opoždění ve verbální složce, v oblasti informační. Problematika v rozvoji řeči může být limitující jak v oblasti sociální, tak vzdělávací oblasti.

U sluchově postižených dětí je běžné setkání s určitými osobnostními rysy. Jedná se o neustálou deprivaci v běžném životě, ale mnohdy také citovou deprivaci. Prožívání každodenního stresu, při nutnosti komunikace s lidmi, kteří se sluchově postiženým většinou neumějí komunikovat (HARTL, 2000).

U dětí se sluchovým postižením hraje jednu z nejvýznamnějších rolí vztah s rodiči., ovlivňující vzdělávání těchto dětí. Velmi důležité je včasné zjištění sluchového postižení a následná lékařská i psychologická pomoc, vedoucí k získávání informací nezbytných pro další rozvoj a vzdělávání těchto dětí. Samozřejmostí by také mělo být zajištění speciálněpedagogické péče. Pomocnou ruku mohou nabídnout také různé poradny a spolky rodičů či lidí se stejným postižením, které přinesou rady a informace, důležité při vyrovnání se se sluchovým postižením dítěte. Samozřejmě daleko jednodušší je tato

situace pro rodiče, kteří jsou sami sluchově postižení nebo mají nějakou zkušenost např. u svých příbuzných.

Bohužel i v dnešní době je možné se setkat s určitou diskriminací sluchově postižených, která povětšinou pramení v nedostatečné informovanosti o komunitě Neslyšících. Diskriminace se může projevit v mnoha aspektech života neslyšících. Výjimkou nemusí být ani diskriminace v rodině, sluchově postižený jedinec může být nepochopen, podceňován a tím je mu bráněno v jeho rozvoji a samostatnosti. Typický je také projev diskriminace v zaměstnání, sluchově postižení mnohdy vykonávají práci, která ale neodpovídá jejich skutečným schopnostem. Problém může nastat také s ostatními kolegy, kteří nejsou dostatečně informováni o tom, jak se svým sluchově postiženým spolupracovníkem mají komunikovat a jednat s ním. Diskriminace se projevuje i v různých institucích, úřadech, apod., kde s neslyšícími většinou není nikdo schopen komunikovat ve znakové řeči.

2 Způsoby práce se sluchově postiženými ve vzdělávacích a zájmových organizacích

Jak bylo řečeno již dříve, na osoby se sluchovým postižením je možné nazírat jako na minoritu, jejíž členové sami sebe označují jako „Neslyšící“. Tato skupina se od ostatní široké veřejnosti v určitých věcech odlišuje.

První a v životě snad nejzásadnější odlišností je používání jiného jazyka. My slyšící občané České republiky používáme češtinu jako náš mateřský jazyk, kdežto neslyšící a někteří sluchově postižení používají jako svůj přirozený jazyk český znakový jazyk.

Z tohoto faktu vyplývá řada aspektů pro neslyšící, a to při výchově, vzdělávání a životě vůbec.

Neslyšící člověk má velmi ztížené první roky života. Pro rozvoj dítěte je velmi důležitá komunikace, díky níž člověk získává, zpracovává a uchovává informace. U neslyšícího dítěte musí být mluvené slovo, které je komunikačním prostředkem, nahrazeno něčím jiným.

Dítě využívá jiné komunikační systémy, je tedy nutné, aby v procesu vzdělávání navštěvovalo speciální zařízení určené dětem se sluchovým postižením, od speciálních školek až po speciální střední školy pro sluchově postižené.

I během běžného života se sluchově postižený člověk setkává s nástrahami, které slyšící lidé vůbec neznají.

V této kapitole je tedy popsána komunikace neslyšících, různé komunikační systémy pro sluchově postižené, neverbální projevy, komunikační přístupy při vzdělávání. Ale také problematika školství sluchově postižených, různé organizace a pomůcky usnadňující každodenní život sluchově postiženému člověku.

2.1 Komunikace neslyšících

Pro naše neslyšící spoluobčany není český jazyk mateřským jazykem, i když povětšinou mají české občanství. Český jazyk je pro ně v podstatě cizím jazykem. Přirozeným jazykem je pro ně znakový jazyk. Základní pojmy týkající se komunikace neslyšících jsou ustanoveny v Zákoně č.155/1998 Sb. o znakové řeči, který upravuje používání znakové řeči jako prostředku dorozumívání neslyšících (Česko. Zákon č. 155/1998 o znakové řeči,1998).

Tento zákon byl upraven Zákonem ze dne 23.září 2008. Nový název zákona zní: „Zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob“ (Česko. Zákon ze dne 23. září 2008, kterým se mění zákon č.155/1998 SB., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další souvisejí zákony, 1998).

§ 2 definuje pojem **neslyšící** – „*Za neslyšící se pro účely tohoto zákona považují osoby, které neslyší od narození, nebo ztratily sluch před rozvinutím mluvené řeči, nebo osoby s úplnou či praktickou hluchotou, které ztratily sluch po rozvinutí mluvené řeči, a osoby těžce nedoslýchavé, u nichž rozsah a charakter sluchového postižení neumožňuje plnohodnotně porozumět mluvené řeči sluchem*“.

§ 3 – **znaková řeč** – „*Znakovou řečí se pro účely tohoto zákona rozumí český znakový jazyk a znakovaná čeština*“.

§ 4 – **český znakový jazyk** – „*český znakový jazyk je základním dorozumívacím jazykem neslyšících v České republice, které jej samy považují za hlavní formu své komunikace. Je to přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky, tj. tvary rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní částí trupu. Český znakový jazyk má základní atributy jazyka, tj. znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr, a je ustálen po stránce lexikální i gramatické. Český znakový jazyk může být využíván jako komunikační systém hluchoslepých osob v taktilní formě, která spočívá ve vnímání jeho výrazových prostředků prostřednictvím hmatu*“.

§ 6 - **Komunikační systémy vycházející z českého jazyka** – „*Komunikačními systémy neslyšících a hluchoslepých osob vycházejícími z českého jazyka jsou znakovaná čeština, prstová abeceda, vizualizace mluvené češtiny, písemný záznam mluvené řeči, Lormova abeceda, dyktylografie, Braillovo písmo s využitím taktilní formy, taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma*“.

„*Znakovaná čeština využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk*“

„*Prstová abeceda využívá formalizovaných a ustálených postavení prstů a dlaně jedné ruky nebo prstů a dlaní obou rukou k zobrazování jednotlivých písmen české abecedy.*

Prstová abeceda je využívána zejména k odhláskování cizích slov, odborných termínů, případně dalších pojmů. Prstová abeceda v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob“

„Vizualizace mluvené češtiny je zřetelná artikulace jednotlivých českých slov ústy tak, aby bylo umožněno nebo usnadněno odezírání mluveného projevu osobami, které ovládají český jazyk a odezírání preferují jako prostředek své komunikace“.

„Písemný záznam mluvené řeči je převod mluvené řeči do písemné podoby v reálném čase. Pro potřeby hluchoslepých se písemný záznam provádí zvětšeným písmem nebo Braillovým písmem“.

„Lormova abeceda je dotyková dlaňová abeceda, při které se jednotlivá písmena vyznačují pomocí ustálených pohybů a dotyků prováděných na dlani a prstech ruky příjemce sdělení.“

„Daktylografika je vpisování velkých tiskacích písmen zpravidla do dlaně ruky příjemce sdělení“.

„Braillovo písmo s využitím taktilní formy umožňuje zobrazovat písmena abecedy ustálenými dotyky na dvou prstech jedné ruky nebo více prstech obou rukou příjemce sdělení s využitím kódového systému Braillova písma“.

„Taktilní odezírání je založeno na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek mluvčího“. (Česko. Zákon ze dne 23. září 2008, kterým se mění zákon č.155/1998 SB., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další souvisejí zákony, 1998).

2.1.1 Znakový jazyk

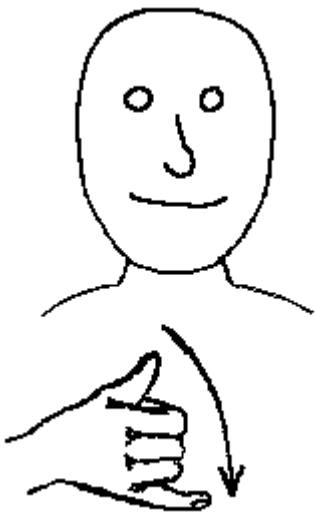

Znakovým jazykem, jeho popisem a jazykovědným studiem se poprvé zabýval v 60.letech 20.století američan William Stokoe. Dnes již v jazykovědě můžeme mluvit o samostatné disciplíně, a to lingvistice znakových jazyků. Výzkum českého znakového jazyka však probíhá teprve od 90.let 20. století. Znakové jazyky se v různých částech světa liší, neexistuje pouze jeden znakový jazyk používaný po celém světě.

Znakový jazyk má určité atributy, vlastnosti, které mu můžeme přisuzovat – je vizuálně-motorický, což znamená, že se vidí a ukazuje (na rozdíl od mluveného jazyka, který je audio-orální). Znakový jazyk existuje v trojrozměrném prostoru, další odlišností od mluveného jazyka je, že nemá psanou podobu.

Základní jednotkou znakového jazyka je znak. Znakové jazyky mají složitý systém jednotek a pravidel pro jejich spojování. Každý znak znakového jazyka má svou vnitřní strukturu, lze ho rozdělit na menší jednotky, tzv. komponenty znaku.

Základními komponenty znaku jsou tvar ruky, místo artikulace a pohyb ruky. Existují i další komponenty, a to orientace dlaně, orientace prstů, vzájemná poloha rukou a kontakt (viz.obr.č.1).

Tvary ruky jsou pro jednotlivé znakové jazyky pevně dané.V českém znakovém jazyce jich bylo lingvistickým výzkumem identifikováno nejméně 42. Místo artikulace znaku bývá buď v prostoru před tělem znakujícího nebo v blízkosti části těla či přímo na těle.

	<p>ano Dlaň je malíkovou hranou kolmo dolů. Pohyb vychází ze zápěstí a může se opakovat. (ne Buď zakroucení hlavou, nebo kolmo postavená ruka s roztaženými prsty se vytáčí.)</p>
	<p>dobrý, dobře Palec s ukazovákem spojeny, ruka se ohýbá v lokti. Čím větší pohyb, tím větší důraz.</p>

Obrázek č.1: Příklady znaků

Existují i různé podoby českého znakového jazyka. V různých částech České republiky se užívají různé varianty znaků. Tyto rozdíly mohou být dány např. geograficky (např. znak zelený je ukazován jinak v Praze a jinak v Brně), ale i generačně. Znaky se mohou také lišit tím, zda je používají muži a nebo ženy.

Existují také typy znaků, a to ikonické, které jakoby napodobují či kopírují tvar předmětu nebo činnost, tím je jejich význam snadno odhadnutelný i pro člověka, který znakový jazyk neovládá. Dalším typem znaků jsou znaky arbitrární, kde vztah mezi formou těchto znaků a tím co označují, je zcela volný.

U znakového jazyka existuje tzv. základní znakovací prostor, který je ohraničen temenem hlavy, dolní částí trupu a vzpaženými lokty (KOHUTOVÁ, 2005).

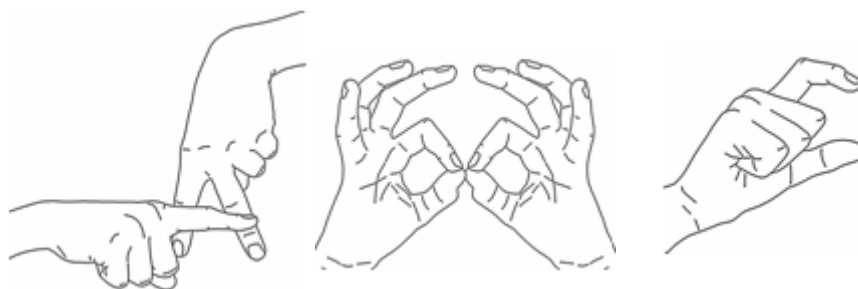
Znakový jazyk má jiná pravidla než je gramatika v češtině. Má jiné pořadí znaků ve větě. Například jinak vyjadřujeme zápor ve větě, slova „chci“ a „nechci“ vyjádříme dvěma různými znaky. Není možné vyjádřit nejprve znak pro „ne“ a poté znak „chci“, neslyšící by tomuto vyjádření nejspíš neporozuměl. Je zcela běžné, že několik slov je zkráceno do jednoho znaku. Ve znakovém jazyce také nepoužíváme spojky a zájmena, znaky ale pro ně existují.

Důležité je také vědět, že při znakování je jedna ruka používána jako hlavní a druhá jako pomocná. U praváků je většinou hlavní rukou pravačka, u leváků naopak. Při znakování se pozice hlavní a pomocné ruky nemění. Pokud by tyto pozice při hovoru např. slyšící člověk umějící znakovou řeč měnil, bylo by to pro neslyšícího značně matoucí a neporozuměl by obsahu sdělovaného (KUCHAŘOVÁ, 2005).

2.1.2 Prstová abeceda

Součástí znakového jazyka je i prstová abeceda, která může být buď jednoruční a nebo obouruční (viz.obr.č.2 a 3). Stejně jako u znakového jazyka, se i prstová abeceda liší v různých částech světa. U prstové abecedy ustálená pozice prstů a dlaně jedné nebo obou rukou zastupují jednotlivá písmena abecedy mluveného jazyka, tím v podstatě zastupuje psanou podobu jazyka. Je tedy nezbytná znalost písemné formy jazyka. Každé písmeno abecedy se ukazuje zvlášť. Tato abeceda je nejčastěji užívána pro hláskování přejatých slov z cizího jazyka, vlastních jmen, termínů a slov, pro která znak ve znakovém jazyce neexistuje. Existují jednoruční i dvouruční prstové abecedy a v jednotlivých zemích se více či méně liší.

Prstová abeceda pochází ze Španělska, kde je možné ji najít jako tajnou mluvu ve spisech z r.1535 a 1575. U nás se prstová abeceda začala používat ve výuce v roce 1957. V České republice se užívá převážně obouruční prstová abeceda, jednoruční se používá na východní Moravě a na Slovensku. Americká prstová abeceda je považována za mezinárodní formu prstové abecedy, bylo tak rozhodnuto na kongresu Světové rady neslyšících (WFD).

Obrázek č.2: Dvouruční prstová abeceda

Obrázek č.3: Jednoruční prstová abeceda

2.1.3 Mimika

V komunikaci sluchově postižených hraje velmi výraznou roli také mimika. Mimika plní funkci jako intonace či melodia hlasu v mluveném jazyce. Nejen že by člověk nevěděl, zda je sdělované myšleno vážně či ironicky, ale mimika hraje i úlohu gramatickou. Důležité je sledovat oči, ústa, tváře, obočí, bradu, chřípí nosu, atd. (např. nafouklé tváře signalizují velikost či objemnost předmětu).

2.1.4 Odezírání

Existují určité stupně odezírání, a to ideovizuální (globální, primární), kdy si dítě na základě častého opakování spojuje pojem s faciálním obrazem osoby. Dále vizuálně-fonetické (technické, lexikální), kdy dítě, které již začíná mluvit či již mluví, spojuje faciální obraz s konkrétním jevem a při vlastním vyslovování také s vnímáním své

artikulace. A dále ideativní (integrální) odezírání, u kterého dítě vnímá zrakem komplexně projev mluvící osoby a dokáže si doplňovat to, co se mu podařilo odezřít.

Nezbytné jsou vnitřní podmínky pro odezírání, a to fyziologické - neporušený zrak a mentální funkce, schopnost využít zbytků sluchu a vibračního vnímání a celkově dobrý stav organismu. Psychické předpoklady obnášejí určité vrozené předpoklady a kvalitu kognitivních funkcí, tedy paměti, pozornosti, úroveň myšlenkových operací, schopnost převádět zrakové vjemy na pojmy a také určitou sociální zralost. A nakonec verbálními podmínkami je nezbytná slovní zásoba, znalost gramatiky užívaného jazyka, znalost větného kontextu a dosažený stupeň dorozumívacích schopností.

I vnější podmínky hrají při odezírání důležitou roli. Důležité je dostatečné osvětlení, a to směr světla i jeho intenzita. Dále přiměřená vzdálenost mluvčího od člověka, který odezírá. Ale také vhodná poloha obličeje mluvčího, je nutné, aby bylo dobře vidět na celý obličej a především ústa. Nezbytný je také stálý zrakový kontakt mezi komunikujícími. A samozřejmě technika mluvení u mluvčího.

Neslyšící mohou využít různé metody pro usnadnění odezírání:

Pomocné artikulační znaky

Významem pomocných artikulačních znaků je podpora správné artikulace příslušné hlásky. Artikulační znak upozorňuje na správnou polohu mluvidel, charakter výdechového proudu a na rezonanci mluvidel. Tyto znaky jsou účinnou pomůckou pro rozvoj řeči a sluchově postižených, protože si děti osvojují správnou artikulaci příslušných hlásek a tím i větší počet slov.

Hand-mund systém

Tento systém lze označit za manuálně-orální. Jedná se o fonetickou prstovou abecedu, znázorňující činnost té části mluvidel, které nelze vidět při vyslovování. Mluvící drží vztyčenou ruku ve výši prsou tak, aby byla ve vizuálním poli slova. Činnost hlasivek je znázorňována ohnutým zápěstím. Oddálení nebo naopak přiblížení ruky k hrudníku představuje otevření nebo uzavěr hlasové štěrbin. Zdvižení a snížení ruky naznačuje činnost patrového oblouku. O poloze jazyka informuje zvednutí prstů. Lehce zavřená ruka je východiskem. Palec v různých polohách označuje samohlásky, ostatní prsty pak souhlásky (KRAHULCOVÁ, 2001).

Chirografie

Je systémem znaků pomáhajících při odezírání. Je to určitá poloha prstů ruky ve vztahu k obličeji, která při současné artikulaci označuje hlásku či slabiku.

Cued Speech

Jedná se o komunikační systém založený na využití kombinací tvaru prstů a poloh ruky, které vizuálně vyjadřují skupiny samohlásek a skupiny souhlásek, přičemž zrakový vjem ruky se doplňuje odezíráním současného mluvení (Krahulcová, 2001).

Existuje také desatero zásad komunikace se sluchově postiženým:

1. Při rozhovoru se sluchově postiženým je nutné vyslovovat zřetelně, nezvyšuje se hlas a nemění se rytmus řeči.
2. Sluchově postižení se neoslovují zezadu ani ze strany. Je nutné dbát na to, aby byl obličej mluvčího dobře vidět zepředu. Jen tak může odezírat pohyb rtů a správně porozumět tomu, co chce mluvčí říct.
3. Mnohdy ani dobře slyšící není schopen vnímat potřebné informace, mluví-li více lidí najednou nebo když rozhovor ruší hudba či hluk. Vnímat řeč pomocí sluchadla a přitom odezírat je značně namáhavé. Proto, pokud je to možné, při jednáních se sluchově postiženými by měly být vypnuty všechny okolní zdroje hluku.
4. Je důležité se stále ujišťovat, zda ten kdo odezírá všemu rozuměl, potřebné informace je někdy potřeba zopakovat nebo případně změnit stavbu věty či použít jiných slov.
5. Je-li člověk se sluchově postiženým ve společnosti dalších osob, je nutné dbát na to, aby se také účastnil hovoru. Je nutné sdělit mu, o čem je řeč, případně o tématu rozhovoru napsat krátké sdělení.
6. Na pracovišti je třeba sluchově postiženému nabídnout pomoc, musí obdržet všechny nezbytné informace a důležitá sdělení.
7. Je dobré nezapomínat, že rozhovor vyžaduje od sluchově postiženého plné soustředění, které vyvolává brzy únavu. Nezbytný je tedy oddechový čas.
8. Sluchově postižené je třeba povzbuzovat, aby využívali všech možných kompenzačních pomůcek a prostředků sociální rehabilitace. (Jde o různá signalizační zařízení - bytové zvonky, budíky apod., správné nastavení sluchadla,

kontrolu zdrojů napětí, pravidelné návštěvy ušního lékaře - foniatra, sluchový trénink, opakování kurzu odezírání, atd.).

9. Indukční smyčky v konferenčních a společenských sálech, divadlech, kinech a kostelech usnadňují sluchově postiženým vnímání pořádaných akcí.
10. Je důležité pokusit se vcítit do situace sluchově postiženého. Tak snáze člověk porozumí jeho potřebám, někdy třeba i jeho překvapivým reakcím.

Existuje také desatero pro komunikace sluchově postiženého za přítomnosti tlumočníka

1. Neslyšící člověk má při komunikaci se slyšícími úředníky či zdravotníky právo na tlumočníka, pokud o to požádá.
2. Neslyšící člověk má právo vybrat si tlumočníka, kterému dobře rozumí a kterému důvěřuje.
3. Tlumočení může probíhat formou znakového jazyka, znakované, mluvené či psané češtiny dle komunikační preference neslyšícího člověka.
4. Rozhovor vedeme přímo s neslyšícím člověkem a udržujeme zrakový kontakt s ním, nikoliv s tlumočníkem. Neslyšící člověk ovšem musí sledovat tlumočení informací. Stojíme či sedíme tak, abychom za zády neměli zdroj světla.
5. Nemluvíme s tlumočníkem s tím, že ten to později neslyšícímu pacientovi vysvětlí. Hovor je veden s neslyšícím člověkem, a ten má právo na informace v plné kvalitě a v reálném čase, aby se mohl průběžně ptát na to, co ho zajímá.
6. Tlumočník musí být vždy vedle slyšící osoby, jejíž řeč tlumočí. Neslyšící člověk potřebuje vidět jak na tlumočníka, tak i na hovořící osobu.
7. Během hovoru neodbíháme. Vzdálíme-li se od tlumočníka, neslyšící člověk se obrací za námi a uniká mu tak část tlumočených informací.
8. Mluvíme svým obvyklým tempem. Tlumočník nás sám upozorní, bude-li třeba řeč zpomalit. Máme však na paměti, že při tlumočení vždy dochází k časovému skluzu. Tlumočník musí mít čas přijmout informaci, zpracovat ji a zprostředkovat.
9. Na konci hovoru se neslyšícího člověka zeptáme, zda ještě něco potřebuje upřesnit.
10. I když se s neslyšícím člověkem dorozumíváme prostřednictvím tlumočníka, dejme mu s sebou také písemné sdělení o jeho zdravotním stavu a o důležitých doporučeních.

2.1.5 Neverbální projevy neslyšících

Neverbální složka komunikace je velmi významná, dokresluje a spoluvytváří význam řečeného. Neverbální projevy neslyšících lidí se mohou slyšícímu člověku jevit poněkud zvláštní a nepochopitelné.

U sluchově postižených lidí je velmi zřetelné využívání zraku. Neslyšící člověk je nucen neustále sledovat a vnímat pohyby ve svém okolí, aby byl obeznámen, co se okolo něj děje. Samozřejmě při udržování rozhovoru je oční kontakt naprosto nezbytný, a to nejen při komunikaci prostřednictvím znakového jazyka, ale i při odezírání, které je nesmírně náročné na plné soustředění. Pokud při komunikaci slyšícího a neslyšícího člověka slyšící odvrátí pohled od druhé osoby, je toto vnímáno jako gesto znamenající nezáměr o pokračování rozhovoru.

K častým neverbálním projevům patří také u sluchově postižených dotýkání. Dotečky ruky jsou běžným kontaktním signálem, které upozorňuje na následný začátek komunikace. Tyto signály mají mezi neslyšícími určitá daná pravidla, kdy, kde a jakým způsobem je vhodné se další osoby dotýkat.

I v prostoru se neslyšící chovají jinak než slyšící lidé. Jejich základní orientace v místnosti je určena podle toho, kde jsou okna, dveře a osvětlení. Neslyšící člověk zaujímá takové postavení, aby mohl zrakem obsáhnout co největší prostor, aniž by mu ve výhledu překážely nějaké optické překážky. Preferovanou pozicí je stát zády ke stěně a čelem či bokem ke dveřím. Také při odezírání si musí neslyšící určit pro sebe vyhovující vzdálenost mezi sebou a člověkem, od kterého odezírá, aby mohl co možná nejlépe vidět na ústa komunikujícího.

K neverbálním projevům se mohou zařadit i doprovodné neboli paralingvální prvky řeči, kterými se vyjadřují všechny emoční stavy. Intenzita a rozmach znaků značí křik a šepot, pohyby rukou mohou i koktat a malé dítě může při znakování „žvatlat“ (STRNADOVÁ, 2010).

2.1.6 Komunikační bariéry u sluchově postižených

Komunikace je velmi důležitou součástí života každého člověka, během níž získává, zpracovává, přenáší a uchovává informace. Toto se běžně děje formou komunikace přes mluvené slovo. Rozvoj a forma řeči je však závislá na správné funkci sluchu. U sluchově postižených lidí je bohužel tato funkce narušena, vývoj řeči je blokován, tudíž dochází k určité komunikační bariéře.

Samozřejmě záleží na časovém období života, kdy ke ztrátě sluchu došlo. Pokud se tak stalo v pozdějším věku, mluvené slovo je možné zachovat. Jiným případem je ztráta sluchu v raném období. Neslyšící mají problém chápat lexikální stránku slova, nerozumí jednotlivým významům slov, slova zaměňují, mají omezenou slovní zásobu. Dalšími problémy může být pochopení významu slov v kontextu, používání chybných gramatických tvarů, nesprávný slovosled, rozlišování slov, která jsou si zvukově podobná (VÁGNEROVÁ, 1999).

2.1.7 Komunikační přístupy při vzdělávání sluchově postižených

Při vzdělávání dětí se sluchovým postižením existují a v praxi se používají určité přístupy, a to:

- totální komunikace
- orální metoda
- bilingvální přístup

Totální komunikace

O totální komunikace je možné mluvit jako o uceleném přístupu k vzdělávání sluchově postižených dětí. Respektovány jsou oba jazyky, tím se zaměřuje na oboustrannou komunikaci. Celým jádrem komunikace je samozřejmě pochopení obsahu sdělení. Důraz je položen na vyjadřování postiženého jedince svým přirozeným způsobem. Totální komunikace v sobě zahrnuje propojení mimiky gest, pohybů těla, prstové abecedy, odezírání a znakového jazyka.

Orální metoda

Tato metoda vzdělávání sluchově postižených klade velký důraz na schopnost ovládnutí mluvené řeči. Snaží se tedy o vyloučení všech posunků z komunikačních prostředků sluchově postiženého. Cílem je tedy, aby neslyšící používali a rozuměli mluvené řeči. Důraz je kladen na procvičování výslovnosti, odezírání a trénování případného zbytku sluchu.

Bilingvální přístup

Při užití bilingválního přístupu je využíváno dvojjazyčného vzdělávání, tedy používání znakového jazyka a češtiny, což s sebou nese nutnou spolupráci rodičů, učitelů a samotných sluchově postižených. V bilingválním systému jsou oba jazyky považovány za

rovnocenné. Vzdělávací předměty jsou vyučovány ve znakovém jazyce, akcentuje se však práce s textem v psaném národním jazyce.

Počátky využívání bilingválního systému vzdělávání je v ČR spjat s uznáním znakového jazyka jako přirozeného jazyka lidí se sluchovým postižením. Jeho první zavedení do škol proběhlo v roce 1995.

Český bilingvismus vychází více méně z klasického modelu znakového jazyka, který si mají neslyšící děti osvojit jako primární řeč a mluvené/psané řeči, kterou se naučí jako druhou řeč na základě znalosti znakového jazyka. Znakový jazyk a znakové systémy jsou obecným vyučovacím jazykem spolu s psanou variantou českého jazyka, mluvený jazyk se učí jen v samostatných nadstavbových hodinách logopedické péče.

Hlavním komunikačním systémem, který prostupuje celým vyučováním, je znakový jazyk. Zejména na hodinách českého jazyka jsou ve velké míře uplatňovány umělé komunikační systémy, jako je znakovaná čeština a prstová abeceda, na základě kterých si žáci osvojují gramatické charakteristiky češtiny.

V hodinách individuální logopedické péče se navíc využívá sluchový trénink a rozvíjení mluvené řeči, za podpory řeči doplňované znaky, odezíráním, odhmatáváním hlásek, prstové abecedy v kombinaci s pomocnými artikulačními znaky, při použití nejrůznějších didaktických materiálů a techniky - počítač, Speech Viewer (Jabůrek, 1998).

2.2 Problematika čtení u sluchově postižených

Obtíže dospělých neslyšících spočívají podle Krahulcové (2002) v těchto oblastech:

Oblast lexikální – nižší slovní zásoba, nepřesné vymezení obsahu mnoha pojmů, problémy v morfologii.

Oblast syntaxe – problémy ve znalosti jazykových prostředků, jimiž vyjadřujeme vztahy mezi slovy a mezi větami.

Oblast frazeologie – problémy ve znalosti ustálených obrátů, rčení, frází, přenesených významů.

Pokud se budeme přímo věnovat předpokladům čtení u sluchově postižených a hlavně neslyšících, čtení je pro ně mnohem složitější než u zdravých lidí. Neslyšící nedokáží vnímat významotvorné zvuky mluveného jazyka (tzv. fonémy), v návaznosti na to je nedokáží ani identifikovat a vydělit. Písmeno je tedy poté velmi obtížné k něčemu přiřazovat. Prvním předpokladem pro schopnost čtení je určité smyslové vybavení. Člověk

musí být schopný vnímat nositele znaku, a to písmena, mezery, řádky, odstavce. Musí být dále schopen odlišit výrazy, které nesou nějaký význam a nějaký význam jim přiřadit. Zde mohou nastat již první problémy. V jazyce se totiž setkáváme se dvěma typy významu, a to slovním a gramatickým. Proměny významu jsou dány různými tvary stejných slov (př. jeden míč, dva míče). Gramatický význam odlišený různými koncovkami je nutné se učit v procesu řízeného učení. Dalším předpokladem čtení je umění utvořit smysl celého textu, který čteme. Důležitá je jak znalost jazyka, tak znalost světa, života. Člověk musí mít určité zkušenosti se světem, aby mohl text pochopit, občas si něco domyslet a doplňovat.

Další problémy neslyšících jsou následující:

- mají omezený rozsah slovní zásoby
- mají problémy se zapamatováním si a vybavením nové slovní zásoby
- neztotožní význam určitého slova s odpovídajícím pojmem, i když příslušný pojem znají
- neznají pojem, k němuž určité slovo odkazuje (souvisí s omezeným spektrem znalostí a zkušeností)
- objevuje se u nich tzv. nestálost slovní zásoby (neslyšící je v jednom případě schopen identifikovat význam daného slova, v jiném případě však totéž slovo nepozná)
- mají potíže s porozuměním slovní zásobě abstraktní povahy
- neznají synonymní výrazy (neslyšící zná pro daný pojem jedno slovo, ale s jiným slovem, které znamená totéž, si tento pojem spojit nedokáže)
- neznají totéž slovo v různých významech
- zaměňují významy vizuálně podobných slov (slov, která obsahují stejné nebo podobné hláskové skupiny, tzn. vypadají podobně apod.)
- nejsou schopni rozpoznat určité známé slovo v různých tvarech (to souvisí s gramatickou stavbou jazyka)
- nejsou schopni identifikovat určitého slovo v různých kontextech (lexikální jednotky se nevyskytují izolovaně, ale jsou zapojeny do struktury různých vět, význam určitého slova proto vyplývá z kontextu, tj. z okolí v jakém je užito)

- Neslyšící mají samozřejmě také problémy s gramatickou stavbou jazykových projevů. Neumí pracovat s gramatickými kategoriemi jmen a sloves (pád, číslo, rod, slovesná osoba, čas, rod, atd.) a syntaktickými prostředky, tedy skládání jednotlivých jednotek do souvislého textu. Velkým problémem je také obrazné vyjadřování, používání metafor, metonymií, rčení či přirovnání.

V posledních letech se v české praxi objevují různé snahy o zlepšení funkční gramotnosti neslyšících a sblížení s literaturou formou úprav literárních i učebních textů a rozvíjením metodik pro lepší práci s textem ve školách. Například studenti speciální pedagogiky na Univerzitě Palackého v Olomouci již několik let v rámci studijního semináře upravují (zkracují a zjednodušují) literární texty pro neslyšící děti. Různá nakladatelství, mezi jinými nakladatelství Septima zaměřené na produkci materiálů pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, vydávají učebnice, literární čítanky a pracovní sešity upravené pro neslyšící žáky škol. Texty jsou zjednodušeny, složité výrazy nahrazeny ilustracemi nebo doprovázeny vysvětlivkami, publikace jsou bohatě ilustrovány. Ve výuce se doporučuje lepší práce s psaným textem například prostřednictvím diskusí na dané téma před vlastním čtením, vytváření sémantických map, srovnávání textů v psaném jazyce s videonahrávkami se stejným obsahem v jazyce znakovém, překladů textů do/ze znakového jazyka a práce s internetem (Komorná 2007).

Mezi metodami pro rozvoj čtenářské gramotnosti je dobré zmínit také komiksy, vhodné pro neslyšící pro svou jednoduchost a vizuální srozumitelnost.

Předpokladem pro čtení je funkční gramotnost, tedy schopnost číst text a porozumět mu, umět informace z textu použít a rozumět jejich souvislostem. Podmínkou této gramotnosti je znalost mateřského jazyka a osvojení si nezbytné slovní zásoby.

Neslyšící děti bohužel nemají možnost slova odposlouchávat a následně se je učit přirozeným způsobem jak je tomu u slyšících dětí. Přirozené pro tyto děti je vstřebávání informací pomocí zraku a tedy pomocí jejich přirozeného, znakového jazyka.

Slyšící děti získávají snadnější přístup k literatuře již před příchodem do školy, a to prostřednictvím čtených pohádek, různých říkanek a básniček. Neslyšící dítě má tuto situaci samozřejmě stíženou. Dítěti je možné převyprávět různé pohádky pomocí znakového jazyka, doplněné například bohatou obrazovou podobou knihy nebo využívat různých DVD s předznakovanými pohádkami.

Sluchově postižení (hlavně neslyšící) jsou mnohdy odrazováni od čtení knih nedostatečnou znalostí českého jazyka. Neslyšící děti je nutné ke čtení neustále motivovat, hledat cesty a různé přístupy k tomu, aby děti začaly mít o literaturu zájem. Jednou možností může být převyprávění knihy do znakového jazyka a průběžné nebo následné nahlížení do daného textu nebo úprava knih pro neslyšící, tedy jakési zjednodušení textu, využívání komiksových podob například u bajek či využívání moderních metod jako data-projektorů, e-learningu, DVD, apod. Vznikají také tzv. vizuální publikace, ve kterých jsou známé literární příběhy publikovány v písemné formě a zároveň i ve znakovém jazyce. Další pomůckou jsou specializované slovníky nabízející i encyklopedická hesla.

Při úpravách knih pro sluchově postižené dochází k určitým změnám, a to jak v délce, tak i náročnosti textu (SOURALOVÁ, 2002).

Při úpravách textu je nutné zachovat hlavní dějovou linii, ale text může být různě přeskupován a sdružován. Dlouhá souvětí jsou upravována do jednodušších vět, zkracovány jsou také rozvité větné členy. Při objasnění různých kulturních či historických aspektů v ději knihy jsou využity vysvětlivky, umístěné na konci knihy, na konci kapitol, na stejné straně jako marginálie, na spodní části strany nebo na prázdné levé straně (DAŇOVÁ, 2008).

Úpravě literárních textů se věnují studenti a pedagogové na Katedře speciální pedagogiky PdF UP v Olomouci.

Nedílnou součástí bývají také ilustrace, které ocenění dětských čtenářů, ale mnohdy i dospělí.

2.2.1 Časopisy pro sluchově postižené

Následující časopisy patří k oblíbené četbě sluchově postižených, a to zejména z toho důvodu, že jejich čtenáři jsou pravidelně informováni o novinkách ve světě Neslyšících. Získají zde jednak odborné informace, např. o různých kompenzačních pomůckách či jiných vyvíjených technických zařízeních, ale také informace o různých společenských akcích, přednáškách či odborných kurzech. Časopisy nejsou samozřejmě určeny jen sluchově postiženým čtenářům, ale jsou vhodné pro všechny, kteří se o problematiku sluchového postižení zajímají.

Časopis Gong - <http://www.gong.cz/>

Tento měsíčník, vydávaný již od roku 1972, se zabývá problematikou sluchově postižených. Poskytuje mnoho rad a kontaktů, informuje své čtenáře o kulturních, společenských a sportovních akcích, pořádaných různými organizacemi pro sluchově postižené. Nabízí cenné informace rodičům neslyšících dětí, např. o speciálních školách, kompenzačních pomůckách, aj. Sleduje také nabídky kurzů výuky znakového jazyka (*Gong* [online]. 2009).

Info-zpravodaj

Měsíčník, vydávaný Federací rodičů a přátel sluchově postižených, informuje o činnosti této organizace. Poskytuje také informace o různých akcích, pořádaných touto organizací, ale sleduje také společenské, kulturní, sportovní, ale také vzdělávací akce jiných organizací zabývajících se problematikou sluchového postižení.

Info-zpravodaj magazín

Stejně jako výše zmiňovaný Info-zpravodaj, je i tento čtvrtletník vydáván Federací rodičů a přátel sluchově postižených. Jeho náplní je především informovat své čtenáře o nejnovějších poznatcích z domova i ze zahraničí, týkajících se vzdělávání a výchovy sluchově postižených dětí. Sleduje také nabídku odborných knih a periodik zabývajících se touto problematikou.

NONE- noviny pro neslyšící

Jedná se čtrnáctideník, který vydává D- centrum Brno.

Noviny Můžes - www.muzes.cz

Jsou vydávány Sdružením přátel konta bariéry ve spolupráci s Nadací Charty 77. Vychází 12-krát do roka, jak v tištěné, tak i elektronické formě. Časopis přináší svým čtenářům rady a informace z oblasti zdravotnictví, práva, ekonomické informace, atd. (*Muzes.cz - Články z posledního čísla* [online], 2002).

Unie

Časopis vycházející 6-krát ročně, vydávaný Českou unií neslyšících. Je určen výhradně neslyšícím a jejich přátelům, zabývajícím se touto problematikou.

2.2.2 Komiksová tvorba jako vhodný text ke čtení

Jak bylo uvedeno již dříve, komiks je oblíbenou literaturou sluchově postižených lidí. V 50.letech se ve vlámských novinách poprvé objevila malá kreslená série s neslyšící postavou, u které jsou znaky naznačeny neobvyklými tvary rukou, linky znázorňují jejich pohyb.

Obrázek č.4: Ukázka komiksového obrázku

V komiksech slyšících autorů se pravidelně objevují některé stereotypní názory o neslyšících. Ve starších dílech jsou neslyšící zobrazováni jako omezení a přihlouplí lidé. Později zase jako osoby, které bez problémů komunikují mluveným jazykem, protože bez obtíží odezírají a mluví. Mnohá zobrazení znakového jazyka jsou statická, bez doprovodné mimiky obličeje, kdy pohyb znaku je naznačen jen šipkami. Jedna věta bývá zachycena zpravidla několika vyobrazeními.

Znakový jazyk v komiksech bývá zaznamenáván nejčastěji těmito způsoby:

- staticky, kdy kývání, mávání či vibrující pohyb znaku je zachycen naznačením linie pohybu (zpravidla v podobě šipek ukazujících směr)(viz.obr.č.4)
- pro každou fázi pohybu znaku je nakreslen samostatný obrázek
- fáze pohybu znaku jsou zachyceny v jednom obrázku naznačením několika stejných rukou

V komiksech neslyšících autorů se stereotypní názory o neslyšících téměř neobjevují, zato jsou zde hojně zobrazovány scény z tlumočení, ze škol pro neslyšící děti a z komunitního života těchto lidí.

Významný rozdíl v pojetí neslyšících postav u slyšících a neslyšících autorů komiksu spočívá v tom, že slyšící autoři zachycují své neslyšící postavy izolovaně v kontaktu se slyšícími lidmi. Oproti tomu neslyšící autoři zasazují své postavy neslyšících lidí doprostřed komunity neslyšících osob.

Také v České republice vynikají některé vydařené komiksové příběhy neslyšících autorů. Často se jedná o práce studentů středních a vysokých škol, které vypracovali v rámci výuky českého jazyka. Neslyšící studenti mají komiksovou tvorbu v oblibě, neboť vyjádření příběhu nejen pomocí textu, ale i obrázku jim poskytuje ucelenější a pochopitelnější informaci. Neslyšící studenti do vlastních komiksových příběhů často promítají své konfrontace se světem slyšících (např. jak byli kvůli své vadě duchu napáleni nebo podvedeni; jak měli problémy s komunikací ve slyšící rodině; atd.).

(SINECKÁ, 2004.)

2.2.3 Signwriting

Signwriting můžeme přeložit jako znakovýpis. Jedná se o vizuální zápisový systém, umožňující čtení a zapsání jakéhokoliv znakového jazyka na světě. V tomto systému jsou využívány vizuální symboly k reprezentaci tvarů ruky, pohybů a mimiky jakéhokoliv znakového jazyka. V dnešní době lze pomocí signwritingu psát ve znakovém jazyce literaturu (knihy, noviny, slovníky).

Autorkou tohoto systému je Valerie Sutton a nyní je systém používán v 39 zemích světa. Tento systém je složen z grafických symbolů, umožňující zapsat znak stejně jako libovolné české slovo pomocí latinské abecedy. Znak skládající se z tvarů ruky, místa artikulace, pohybu atd. je v tomto systému reprezentován jednotlivými symboly. Tyto symboly jsou

navzájem poskládané a tvoří jakýsi obrázek. Jednotlivé znaky je možné skládat do vět buď zleva doprava nebo odshora dolů, což je velmi populární, protože prohlížení tohoto zápisu připomíná prohlížení jednotlivých obrázků filmu.

System SignWritingu byl zaveden již do škol. Děti se učí číst a psát v SignWritingu pomocí speciálních slabikářů. Symboly SignWritingu zobrazují tělo tak, jak vypadá během znakování. SignWriting může zachytit vizuální projevy jakéhokoli znakového jazyka na světě, protože zaznamenává pohyby těla (SUTTON, 2006).

2.3 Školství a sluchově postižení

Surdopedie

Je dílčím oborem speciální pedagogiky, zabývající se výchovou a vzděláváním sluchově postižených. Tento obor byl roku 1983 vydělen z logopedie jako samostatná disciplína. Zabývá se prevencí sluchových vad, tvorbou a rozvojem komunikačních kompetencí sluchově postižených, výchovou a vzděláváním. Jejím cílem je předcházet či zmírňovat problémy, vývoj a formování osobnosti sluchově postižených, umožnit jim co nejlepší vzdělání, rozvoj schopností a dovedností komunikace, sociální zapojení a profesní uplatnění.

Bohužel se až do poloviny 80.let 20 století na speciálních školách pro sluchově postižené nepoužíval při výuce znakový jazyk, preferována byla pouze ústní metoda.

Od roku 1990 se však v systému speciálního školství podařilo prosadit určité změny, které umožňovaly integrovat žáky se zdravotním postižením do běžných škol, samozřejmě záleželo na stupni postižení a možnostech běžných škol se začleněním zdravotně postižených žáků do výuky.

Došlo k významné změně k lepšímu v diagnostice dětí s nějakým postižením a děti, které byly od běžné školní docházky osvobozeny zařadit do speciálních programů pro vzdělávání. Došlo také ke vzniku nových příležitostí pro využití iniciativy soukromých a církevních zřizovatelů vzdělávacích institucí. Byly inovovány vzdělávací programy speciálních škol a zřizovány speciálněpedagogická centra, poskytující služby dětem se zdravotním postižením, jejich rodičům a učitelům. Zřizována také byla střediska výchovné péče, které se zaměřují na děti a mládež s poruchami chování.

Systém speciálních škol je v dnešní době otevřený a flexibilní systém, zachovávající si určitá specifika výchovně-vzdělávací péče.

Sluchově postižené děti tedy mají možnost po dobu vzdělávání navštěvovat v podstatě ucelenou řadu vzdělávacích institucí, počínající ve speciálních mateřských školách, dále základních školách či zvláštních školách pro sluchově postižené, pomocných školách pro sluchově postižené, středních odborných školách pro sluchově postiženou mládež, praktických školách pro sluchově postiženou mládež, středních odborných učilištích pro sluchově postiženou mládež, odborných učilištích pro sluchově postiženou mládež, speciálně pedagogických centrech, internátech.

Speciální školy jsou definovány školským zákonem. *"Speciální školy poskytují pomoci zvláštních výchovných a vyučovacích metod, prostředků a forem výchovu a vzdělávání žákům mentálně, smyslově nebo tělesně postiženým, žákům s vadami řeči, žákům s více vadami, žákům obtížně vychovatelným a žákům nemocným a oslabeným, umístěným ve zdravotnických zařízeních; připravují tyto žáky k začlenění do pracovního procesu a života společnosti."* (Česko. Zákon č. 561/2004 Sb, 2004).

Do oblasti speciálního vzdělávání náleží i některá školská zařízení upravovaná zákonem o školských zařízeních. Jsou to zařízení výchovného poradenství - z nich především pedagogicko-psychologické poradny a speciálně pedagogická centra. Náleží sem ale i školská zařízení, které upravuje zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních z r. 2002. Jsou to - školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy - dětský domov, dětský domov se školou, dále výchovný ústav a diagnostický ústav, a - školská zařízení pro preventivně výchovnou péči - střediska výchovné péče.

Nezastupitelnou roli hrají při vzdělávání sluchově postižených samozřejmě jejich pedagogové. Velkým přínosem je i podle zahraničních zkušeností zapojení sluchově postižených pedagogů do vzdělávacího procesu.

V současné době jsou u nás dva studijní obory zajišťující mimo jiné i pregraduální přípravu sluchově postižených pedagogů – Výchovná dramatika neslyšících (DIFA JAMU Brno) a Čeština v komunikaci neslyšících (FF UK Praha).

Výchovná dramatika neslyšících byla založena na Janáčkově akademii múzických umění ve školním roce 1992/ 1993. Studium probíhá v prezenční tříleté bakalářské formě se zaměřením na pohybově výchovné disciplíny s možností jednoroční herecké nadstavby.

Většina výuky je pokrytá tlumočením do znakové řeči. Absolvent získá aprobaci pro vlastní pedagogickou činnost v oboru výchovná dramatika se zaměřením na pohybové výchovné disciplíny na úrovni vychovatele, učitele hudebně-dramatické výchovy, asistenta učitele (*Janáčkova akademie múzických umění - Divadelní fakulta* [online], 2010).

Obor čeština v komunikaci neslyšících vznikla na filozofickém ústavu Karlovy univerzity ve školním roce 1998/ 1999 jak v bakalářské, tak magisterské formě. Obor byl od počátku koncipován jako společný pro slyšící i neslyšící studenty (*FF UK - studentské stránky oboru Čeština v komunikaci neslyšících* [online], 2005).

Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové realizovala vznik nového studijního programu Učitelství pro 1. stupeň základních škol specifikovaného pro studenty neslyšící a studenty se zbytky sluchu. Tento studijní program byl vytvořen v rámci programu MŠMT “Podpora rozvoje učitelských vzdělávacích programů a jiných aktivit.” Jako součást Speciálních škol pro sluchově postižené v Hradci Králové byla zřízena Střední pedagogická škola, obor předškolní a mimoškolní pedagogika, studium je pětileté, absolvent dosáhne středního odborného vzdělání ukončeného maturitní zkouškou.

Lze konstatovat, že v současné době u nás dochází k pozitivnímu trendu zapojení dospělých sluchově postižených do procesu výchovy a vzdělávání sluchově postižených dětí mateřských a základních škol. Zároveň jsou rozšiřovány možnosti pregraduální přípravy těchto pedagogů nejen v rámci specializovaných studijních oborů, ale také současných oborů pedagogických fakult v důsledku narůstající nabídky poradenských a jiných podpůrných forem pomoci (například tlumočnické služby, konzultační služby, atd.).

Středisko Teiresias

Toto středisko, celým názvem Středisko pro pomoc studentům se specifickými nároky, bylo zřízeno na Masarykově univerzitě v Brně v roce 2000. Má zajišťovat co nejvíce akreditovaných studijních programů, které by byly přístupné také studentům s nějakým hendikepem, a to jak slabozrakým a nevidomým, sluchově i tělesně postiženým studentům.

Středisko je také výukovým centrem, s mnoha kurzy, které doplňují či nahrazují výuku na univerzitě, dále poradenským a metodickým centrem, ale také výzkumným pracovištěm vyvíjejícím vlastní technologická řešení, centrem tlumočnických a zapisovatelských služeb a v neposlední řadě provozovatelem brailleského vydavatelství a celostátní digitální knihovny.

Sluchově postiženým studentům je v centru standardně nabízen tlumočnický servis, a to jak při výuce, tak i při různých společenských akcích, které univerzita pořádá, např. imatrikulace a promoce nebo jakýchkoliv jiných záležitostech týkajících se studia. Pokud nějaké výuce nemůže být přítomen tlumočník, je zajištěna služba zapisovatelského dispečinku, který zajišťují externí pracovníci. Výuku sledují společně se sluchově postiženými a pořizují simultánní zápis (*Knihovna plus* [online], 2009).

Středisko Teiresias je ideálním příkladem toho, jak by měly být sluchově postižení studenti při svých vysokoškolských studiích podporováni.

2.4 Organizace pro sluchově postižené

Nyní bych se ráda zaměřila na organizace pro sluchově postižené, které mohou nabízet důležité informace, poradny a odbornou pomoc, nabízejí ale také různé kulturní a společenské akce. Následuje jejich seznam a krátké představení.

ASNEP - <http://www.asnep.cz/>

Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel informující o činnosti organizace, jejích členech, komisích a projektech.

Asociace byla založena v roce 1992 jako servisní organizace, která zastřešuje subjekty pracující ve prospěch sluchově postižených občanů v ČR (*ASNEP - Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel* [online], 2004).

Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR - <http://www.snn-cr.cz/>

Jedná se o největší organizaci pracující mezi neslyšícími v České republice, která zajišťuje kompletní služby pro sluchově postižené, sociální, legislativní a tlumočnické služby, kompenzační pomůcky, aj.

Tato organizace byla založena v roce 1990 a je členem několika mezinárodních organizací, a to Světové organizace neslyšících (WFD), Světové federace nedoslýchavých (IFHON), Evropské unie neslyšících (EUD) a Evropské federace nedoslýchavých (EFHON).

Svaz neslyšících a nedoslýchavých vydává zpravodaj Metodické listy a regionální bulletin organizačních jednotek svazu v České republice. Zároveň je pořadatelem Mezinárodního festivalu Pantomimy neslyšících v Brně, Mezinárodního dnu neslyšících (ten připadá vždy na 4. neděli v září) a různých vernisáží výstav sluchově postižených umělců (*Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR* [online], 2009).

Česká unie neslyšících - www.cun.cz

Česká unie neslyšících je organizace, která vznikla v roce 1990, za svůj cíl považuje ochranu a prosazování práv, zájmů a potřeb lidí se sluchovým postižením.

Informuje o činnosti organizace, kurzech znakového jazyka, nabízí kalendář akcí a etický kodex tlumočnicků (*Česká unie neslyšících* [online], 2009).

LORM – společnost pro hluchoslepé

Organizace sdružující hluchoslepé osoby

Český klub ohluchlých - <http://ohluchli.sweb.cz/>

Jedná se o neziskové občanské sdružení pomáhající především osobám, které byli postiženi náhlou ztrátou sluchu.

Český klub ohluchlých nabízí videokazety kurzu odezírání, který natočili ve spolupráci s Českou televizí.

Sdružení nabízí pro své klienty poradenské služby, zajišťují pobytové i docházkové kurzy odezírání pro ohluchlé, dále rehabilitační cvičení pro ohluchlé a předvedení kompenzačních pomůcek pro neslyšící (GAJDŮŠEK, 2010).

Český klub nedoslýchavých HELP - http://home.tiscali.cz/ckn_help/

Český klub nedoslýchavých HELP je neziskovou organizací, založenou v roce 1994. Nabízí svým klientům odborné sociální poradenství, včetně navazujících služeb, a to zdravotnické poradenství (informace o sluchové vadě, možnostech léčby, atd.), technické poradenství o kompenzačních pomůckách pro sluchově postižené a sociálně-právní poradenství. Organizace také provádí opravy a servis sluchadel a jiných kompenzačních pomůcek (BROŽOVÁ, 2009).

APPN, o.s. - <http://www.appn.cz/o-nas>

Agentura profesního poradenství pro neslyšící vznikla v roce 2006 v důsledku špatné situace při uplatnění sluchově postižených na trhu práce. Agentura nabízí služby podporovaného zaměstnávání, krátkodobé profesní poradenství a další služby pro podporu zaměstnanosti. Nabízejí také on-line tlumočnickou službu a právní poradnu pro neslyšící a různé vzdělávací kurzy (*O nás* | www.appn.cz [online], 2010).

Federace rodičů a přátel sluchově postižených - <http://www.frpsp.cz/>

Federace poskytuje široké spektrum služeb prostřednictvím Informačního centra o hluchotě v Praze, Střediska rané péče Tamtam v Praze, Národního centra pro neslyšící v Berouně, Bilingvální mateřské školy pro sluchově postižené a Speciálního středního odborného učiliště pro sluchově postižené v Praze. Zajišťuje vydavatelskou činnost.

Cílem Informačního centra je šířit a informovat širokou veřejnost o životě a problémech lidí se sluchovým postižením. Informační servis je poskytován každému, kdo jeví o tuto problematiku zájem a samozřejmě všem sluchově postiženým.

Součástí Informačního centra je specializovaná knihovna, jediná svého druhu v celé ČR, která má ve svém fondu na 5000 českých i zahraničních titulů ze všech oblastí týkajících se problematiky sluchového postižení. Jedná se o tituly s tématem výchova a vzdělávání dětí se sluchovým postižením, znakového jazyka, kultury Neslyšících, kompenzačních pomůcek, logopedie, psychologie sluchového postižení, sociologie, beletrie, atd. V této knihovně jsou k dispozici nejen knihy, ale také videokazety, DVD, CD a periodika (Info-Zpravodaj, Gong, Unie, Speciální pedagogika).

(Federace rodičů a přátel sluchově postižených, o.s. [online], 2005)

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka - <http://www.cktjzj.com/>

Jedná se o organizaci sdružující tlumočníky českého znakového jazyka

Česká komora tlumočnicků znakového jazyka zaštiťuje mnoho projektů, např. Certifikační vzdělávací program, který by měl zajistit dostatečný počet odborně vzdělaných tlumočnicků, kterých je nedostatek, dále projekt webové stránky WEBlik (weblik.cktjzj.com), přinášející aktuální informace z komunity neslyšících, rozhovory s významnými osobnostmi z komunity Neslyšících, atd. *(Komora: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [online], 2010).*

Centrum zprostředkování tlumočnicků pro neslyšící

Centrum zřízené Asociací organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel přijímá objednávky prostřednictvím komunikačních prostředků dostupných neslyšícím klientům, tedy faxu, e-mailu, webu, sms. Dále také prostřednictvím běžného telefonu pro klienty slyšící. V současné době má v databázi na 60 tlumočnicků, služby může zajistit pro klienty z celé republiky.

Pevnost – České centrum znakového jazyka - <http://www.pevnost.com/index.html>

Tato organizace vznikla v roce 2000 za účelem informování široké veřejnosti o komunitě neslyšících, jejich jazyku a kultuře. Organizace nabízí kurzy výuky českého znakového jazyka, kurzy českého znakového jazyka pro tlumočníky, kurzy pro neslyšící lektory českého znakového jazyka, odborné semináře o problematice sluchového postižení, Organizace také vytváří interaktivní učebnice českého znakového jazyka pro Neslyšící (*Pevnost České centrum znakového jazyka* [online], 2010).

Občanské sdružení Labyrint Brno - <http://www.labyrintbrno.cz/>

„Posláním a hlavní činností sdružení je mimoškolní vzdělávání, psychorehabilitace a integrace sluchově postižených (neslyšících) dětí a mládeže.“ Sdružení vytváří programy na podporu rozvoje komunikačních dovedností mezi slyšícími a neslyšícími dětmi, realizuje mimoškolní vzdělávání neslyšících dětí i vzdělávání dospělých. Sdružení pořádá mimoškolní kroužek dramatické výchovy a vydává DVD s příběhy a pohádkami v českém znakovém jazyce pro neslyšící děti a realizuje program e-learningu pro sluchově postižené žáky ve věku základní školy.

Projekt „Multimedia a e-learning ve vzdělávání neslyšících žáků“ byl zahájen v roce 2009 za spolufinancování Evropského sociálního fondu a MŠMT a Jihomoravského kraje. *„Cílem projektu je zvýšit jazykovou, počítačovou a informační gramotnost neslyšících žáků a podpořit rozvoj jejich sociálních dovedností.“* V rámci projektu by měl být rozvíjen portál www.eiska.cz, mělo by být vytvořeno okolo 5 vzdělávacích kurzů, měla by vzniknout multimediální malá dětská encyklopedie, natočeny výukové videoklipy a DVD s vyprávěním v českém znakovém jazyce. Všechny tyto pomůcky by posléze měly být využívány ve školách při výuce a při práci s dětmi v kroužku dramatické výchovy (*Labyrint Brno* [online], 2002).

2.5 Informační portály pro sluchově postižené

Ruce.cz - <http://ruce.cz/>

Informační portál o světě Neslyšících, který přináší základní informace o komunitě neslyšících, jejich komunikace, znakovém jazyce, vzdělávání neslyšících, atd. Na stránkách je také velké množství odborných článků o problematice sluchového postižení a souvisejících témat.

Portál nabízí svým čtenářům přehled o aktuálním dění, co se týče různých seminářů a konferencí, kurzů, přednášek, divadelních představení, společenských akcí, nabídek zaměstnání, festivalů, výstav a mnoho dalších.

Na portálu je možné najít také důležité odkazy, např. pro tlumočení do znakového jazyka či kurzech znakového jazyka a mnoho dalších (*Ruce.cz - Informační portál o světě Neslyšících* [online], 2004).

Ticho.cz - <http://www.ticho.cz/index.php>

Tento portál je určen sluchově postiženým a těm, kteří se zajímají o znakový jazyk. Na stránkách je možné najít odbornou literaturu týkající se tohoto tématu, dále odkazy na různé organizace pro sluchově postižené.

Zajímavostí portálu je slovník znaků, který nabízí předvedení mnoha znaků ve formě nahraného videozáznamu (*Ticho.cz - Home* [online], 2001).

Kochlear - <http://www.kochlear.cz/>

Tento portál využívají především lidé, kteří přišli o sluch až v dospělosti a lidé, kteří jako kompenzační pomůcku využívají kochleární implantát. Také veškeré informace na tomto portálu se týkají především problematiky kochleárního implantátu (*Kochlear webík s vypnutým zvukem* [online], 2010).

2.6 Pomůcky usnadňující každodenní život sluchově postižených

Problémy se ztrátou sluchu nemusí být vždy patrné. Ztráta sluchu však ovlivňuje každodenní život – např., ranní vstávání a buzení budíkem, telefonování, atd. S těmito nesnázemi se musí sluchově postižení potýkat celý život. Existují však pomůcky, které by měly být v těchto každodenních situacích nápomocné.

Signalizace bytového či domovního zvonku

Můžeme se setkat s několika typy těchto zařízení, která povětšinou fungují na principu rozsvícení a zhasínání světel v bytě při zmáčknutí tlačítka zvonku.

Telefonování

Komunikace po telefonu může být u neslyšících nahrazeno komunikačními nástroji jako je SKYPE, ICQ, či chat. V tomto případě je však nutné připojení k Internetu. Pokud toto připojení není nebo i v jiných situacích, kdy je připojení mimo dosah se bez telefonu není možné obejít. Díky signalizačním systémům může být neslyšící o příchozím hovoru informován, vyřízení telefonu však systém nevyřeší. Volba vhodného telefonu ale také záleží na stupni postižení. Nedoslýchaví mohou se sluchadly a zesilovačem zabudovaným v telefonu využívat běžný telefon.

Pro neslyšící je však jedinou alternativou využití psacího telefonu se světelnou signalizací či psaní sms na mobilním telefonu.

I při tísňovém volání mohou sluchově postižení využít služby, která vznikla speciálně pro ně, má působnost 24 hodin denně. Stačí napsat sms s uvedením problému, popsáním situace, která se stala, jménem a adresou volajícího a poslat ji na číslo 724 333 155.

Velmi rozšířené je využívání webových kamery pro internetové videohovory mezi přáteli. Také stále víc poskytovatelů služeb začíná se svými klienty komunikovat prostřednictvím videohovorů přes aplikace icq, skype, aj. Za novinku z poslední doby lze označit aplikaci TokBox, která umožňuje posílat krátká videa formou e-mailu.

V oblasti vzdělávání se otevřelo široké pole pro tvorbu e-learningových produktů, zejména díky dostupnosti finanční podpory z programu Leonardo da Vinci, ESF či JPD3. Vznikají vzdělávací portály (např. www.eliska.cz), vysokoškolské kurzy, multimediální encyklopedie, výukové videoklipy a DVD. Multimediální učební pomůcky vytvořené s přispěním dotací z Evropských fondů jsou většinou nabízeny zdarma školám a organizacím pracujícím s neslyšícími. Například výstupem projektu Minimum neslyšícího

podnikatele realizovaného APPN, o.s., byla sada šesti DVD zaměřených na tvorbu podnikatelského záměru, právní rámec podnikání, pracovně-právní vztahy, účetnictví, management a podnikání v EU.

Federace rodičů a přátel sluchově postižených vytvořila v rámci mezinárodního projektu Internet jako potenciální zdroj nových pracovních příležitostí pro neslyšící sadu e-learningových učebních materiálů v oblasti práce s počítačem a internetem, zvýšení kompetencí v národním psaném a čteném jazyce a anglickém jazyce, základech počítačové typografie, vytváření webových stránek a možností uplatnění dovedností na trhu práce.

Sledování televize

Televize je společně s internetem nejvyužívanější médium pro získávání informací. Pro sluchově postižené může být vysílání doplněno skrytými titulky. Veřejnoprávní televize je povinna opatřovat nejméně 25% vysílaných pořadů skrytými titulky. Tyto titulky nejsou na běžném televizním přijímači vidět, lze je dekodovat a do obrazu vložit. V přehledech televizních programů jsou otitulkované pořady označeny zkratkou ST.

Česká televize byla první, která skryté titulky ve svých pořadech použila. Stalo se tak v roce 1992.

Titulky ke zprávám se píší na počítačové klávesnici za použití speciálního softwaru. Rychlopisáři dosahují 500 úhozů za minutu. Problémem je on-line titulkování bez přípravy, živé vstupy nebo rozhovory ve studiu, kdy redaktor diktuje to, co osoba na obrazovce říká v reálném čase. Pokud hosté mluví nesouvisle, odbíhají od tématu, redaktor musí čekat a poté teprve diktovat. Také se stává, že se překrývají hlasy dvou osob, například je současně slyšet anglickou verzi a český překlad. Požadavek, aby se psalo přesně to, co je řečeno, je mnohdy nesplnitelný. U předtočených pořadů má editor titulků možnost si mluvené slovo několikrát poslechnout a podle toho upravit titulky do ideální textové podoby.

Některé pořady skryté titulky nemají, jedná se o hudební pořady, přímé přenosy, reklamy, teleshopping a předvolební spoty. Televize totiž ze zákona nesmí zasahovat do reklamních spotů a předvolebních šotů politických stran. Zejména politické strany by měly dbát na informovanost sluchově postižených a své předvolební šoty by si měly samy otitulkovat či vysílat je i ve znakovém jazyce.

Kromě titulků mohou být u některých pořadů k dispozici tlumočníci do znakové řeči (BROŽÍK, 2005).

Automatické titulkování v reálném čase

Na konferenci INSPO 2008 byly představeny výzkumy Západočeské univerzity a Technické univerzity v Liberci v oblasti automatického titulkování v reálném čase. Jejich snahou je co nejpřesnější počítačový přepis mluveného slova v reálném čase. Toto titulkování je založené na kvalitním programu pro rozpoznávání slov. Rozpoznávací program musí mít dostatečně natrénováno. Bylo třeba provést předzpracování cvičných dat, což zahrnuje anotaci zvukového záznamu a pozdější zpracování anotovaného textu. Poté se vytváří speciálními programy akustický a jazykový model. Tyto modely se implementují do tzv. dekodéru. V tomto případě mluvíme o automatickém titulkování. Západočeská univerzita tímto způsobem tituluje přenosy ze zasedání Parlamentu ČR. Úspěšnost rozpoznávání je v tomto případě 85 %.

Velmi důležité při rozpoznávání jsou okolní podmínky. V místnosti, kde je řečník by mělo být ticho, řečník by měl být v klidu a nejlépe by měl daný text číst. To však není vždy možné, proto se využívá tzv. stínový mluvčí, který přemlouvá poslouchané v klidu ve studiu. Tato technika je zkoušena při titulkování hokejových zápasů. Při přímém titulkování bylo dosaženo úspěšnosti rozpoznání 75%, při používání stínového mluvčího dokonce 90%.

Někteří sluchově postižení jsou schopni poslouchat televizní vysílání, pokud je řeč mluvících osob izolována a okolní ruch potlačen. Západočeská univerzita pro tyto posluchače připravuje možnost čtení titulků počítačovou syntézou.

Indukční smyčka

Při rekonstrukcích a nově budovaných společenských a kongresových sálech je dnes povinností zřizovat tzv. indukční smyčku pro osoby s vadami sluchu. Indukční smyčka musí být instalována alespoň v části poslechové plochy. Jedná se o zařízení, které vysílá signál z ozvučovacího systému do naslouchadel, kterými jsou sluchově postižené osoby standardně vybaveny. Většina těchto přístrojů příjem indukční smyčky umožňuje.

Jedná se o audiofrekvenční zařízení umožňující sluchově postiženým jasnější poslech. Většina sluchadel je vybavena funkcí T nebo MT. Přepnutí sluchadla na tuto funkci umožňuje aktivaci zařízení pro příjem elektromagnetického pole generovaného právě indukční smyčkou. Sluchadlo pak tento formát převádí do zesilovače dle potřeb uživatele. Každý prostor vybavený indukční smyčkou je označen mezinárodním logem s písmenem

T. Je pak na nedoslýchavém, zda své sluchadlo přepne do dané pozice a indukční smyčku využije.

Indukční smyčka je zařízení, které vyzařuje do místnosti magnetické pole, které se mění podle zvuku. Většina sluchadel má vestavěný tzv. indukční snímač, který umožňuje toto magnetické pole zachytit. Pokud je v místnosti, divadle, kině apod. instalovaná smyčka, je poslech přes indukční snímač nesrovnatelně kvalitnější než poslech přes mikrofon sluchadla. V domácnostech se indukční smyčka obvykle používá k zesílení poslechu zvuku z televizoru. Indukční smyčku tvoří několik závitů drátu okolo místnosti. Lze si ji buď zhotovit na míru, nebo ji koupit hotovou a rozvinout kolem místnosti. Posluchač se pak může pohybovat uvnitř plochy ovinuté smyčkou a stále slyší zesílený zvuk.

Indukční smyčku tvoří jeden závit měděného vodiče kolem žádané plochy, který se klade do ochranné trubky do podlahy nebo jako páskový plochý vodič přímo pod podlahovou krytinu (koberec apod.). Průřezy vodičů se stanovují dle použitých proudových budičů, což přímo souvisí s velikostí (plochou) indukční smyčky a množstvím železa v konstrukci podlahy.

Individuální indukční smyčka

Indukční smyčky mohou být využívány i pro individuální potřeby, existující v drátové i bezdrátové podobě a jsou vytvářeny tak, aby byly kompatibilní s MP3, iPOD, CD přehrávačem, PC či pro hands free telefonování.

Simultánní přepis

V předchozích částech byl řešen problém nedoslýchavých. V roce 2008 byla pro neslyšící nabídnuta další varianta možnosti dorozumět se (kromě znakového jazyka, znakové češtiny a odezírání), a to simultánní přepis. Jedná se o metodu spočívající v převodu textu do písemné podoby a jeho následního promítání na plátno. Je možné se také setkat s termínem transkripce. Tato metoda je od roku 2006 aktivně využívána v rámci přednášek České unie neslyšících (ČUN).

Simultánní přepis probíhá tak, že zapisovatelka v textovém editoru převádí řeč mluvčího do psaného textu, který je promítán na plátno. Neslyšící tak mohou nerušeně číst a při tom si ověřit, zda dobře odezírají. Samozřejmou podmínkou této metody je kvalitní zapisovatelka. Speciální klávesnice, které se používají stenotypistkami u soudu totiž nedisponují diakritikou, jsou tedy pro tuto metodu nepoužitelné. Konference obvykle trvají celý den, proto je vhodné, aby se zapisovatelé střídali (*Www.prepis.cz* [online], 2006).

Osobní počítače jsou významnou pomůckou edukační, neboť neslyšící děti jsou motivovány ke čtení a snižuje se tím riziko jejich funkční ngramotnosti, umožňují využívání multimediálních učebnic (CD ROMY) a mohou vytvářet pracovní příležitosti.

Tlumočníci do znakového jazyka

Slyšící i neslyšící člověk může využít služeb tlumočnicků do znakového jazyka. Pokud slyšící člověk využije služeb tlumočnicka, měl by mít na paměti, že jeho prací je tlumočení, tedy poskytování informací sluchově postiženému. Tlumočnick má povinnost tlumočit veškeré situace, které se během rozhovoru odehrávají, tedy i soukromé situace, které se mohou odehrávat s dalšími osobami přítomnými u rozhovoru.

Důležité jsou i určité zásady chování při rozhovoru, u kterého je tlumočnick přítomen. Komunikuje se přímo se sluchově postiženým, a to přímo v první osobě. Není tedy vhodné, být otočen k tlumočnickovi a žádat ho např. slovy: “řekněte mu prosím...“.

Existuje také etický kodex tlumočnicků, jehož zdrojem je asociace tlumočnicků – Česká komora tlumočnicků do znakového jazyka.

„1) Profesionální tlumočnick je osoba, která za úplatu převádí jednoznačně smysl sdělení z výchozího jazyka do jazyka cílového. Je mostem mezi slyšícím a neslyšícím účastníkem komunikace a jejich dvěma odlišnými jazyky a kulturami. Sám nic nevysvětluje, nepřidává ani neubírá. Tlumočí věrně způsob vyjádření, nemění význam ani obsah sdělení. Tlumočnick se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace.

2) Tlumočnick následuje způsob komunikace preferovaný neslyšícím klientem.

3) Tlumočnick přijímá zásadně jen takové závazky, které odpovídají jeho schopnostem, kvalifikaci a přípravě. Nese plnou zodpovědnost za kvalitu své práce. Pokud tlumočnick zjistí, že komunikace s daným neslyšícím klientem je nad jeho možnosti a schopnosti, tlumočení odmítne.

4) Tlumočnick přizpůsobuje své chování a oděv přiměřeně situaci, v jejímž rámci tlumočí.

5) Tlumočnick je vázán mlčenlivostí, která se týká všeho, co se dozví během tlumočení neveřejných jednání.

6) Tlumočnick neodmítne klienta pro jeho národnost, rasu, náboženské vyznání, politickou příslušnost, sociální postavení, sexuální orientaci, věk, rozumovou úroveň a pověst.

7) Tlumočnick má právo odmítnout výkon své profese z důvodu pro něj špatných pracovních

podmínek, nebo v případě, že by nedokázal být neutrální vůči tlumočenému sdělení, a poškodil tak klienta, svou osobu nebo profesi.

8) Tlumočnick sleduje vývoj své profese a její náplně u nás i ve světě, učí se znát kulturu Neslyšících, doplňuje své vědomosti týkající se problematiky sluchově postižených a cíleně zvyšuje svou profesionální úroveň.

9) Tlumočnick ctí svou profesi, usiluje o spolupráci s ostatními tlumočnický při prosazování a obhajobě společných profesionálních zájmů.

10) Tlumočnick zná etický kodex a dodržuje ho.“ (Komora: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [online], 2010).

2.7 Informační chování sluchově postižených

Informační technologie a Internet patří v dnešní době k velmi důležitým prostředkům pro získávání informací. Samozřejmě i pro sluchově postižené jsou tyto prostředky velmi oblíbené, a to především z důvodu odbourání komunikační bariéry.

Především Internet přináší sluchově postiženým mnoho kladů. Je to výborný komunikační nástroj. Sluchově postižení mohou využívat ke komunikaci email, ICQ, Skype a další komunikační nástroje. Internet samozřejmě může sloužit i jako určitý doplněk při vzdělávání, ale usnadňuje i běžný život, například při online nakupování, objednávání různých produktů, ale také vyřizování bankovních záležitostí formou InternetBankingu.

Internet však může přinášet i stinné stránky, a to především tím, že sluchově postižení se využíváním Internetu odpoutávají od běžné komunikace se „zdravými“ lidmi. Výjimkou nemusí být ani určitá forma závislosti na Internetu, stranění se druhým lidem a vtažení do virtuálního světa (Šebestová, 2009).

2.8 Kultura pro neslyšící

Kulturní a společenské akce jsou pro sluchově postižené pořádány především organizacemi, které se problematikou sluchového postižení zabývají. Ty také o pořádaných kulturních akcích své příznivce informují na svých webových stránkách či v časopisech pro sluchově postižené, jak bylo uvedeno již dříve.

V této části bude představeno Divadlo Neslyším, Mezinárodní festival pantomimy a soubor Tichá hudba.

2.8.1 Divadlo Neslyším

Webové stránky divadla: <http://www.neslysim.cz/>

Soubor divadla vznikl v roce 1997 s názvem Vlastní divadlo Neslyšících. V roce 2002 změnilo divadlo svůj název na Divadlo Neslyším a změnilo svou právní formu na občanské sdružení. Je jediným profesionálním divadlem v České republice, kde působí také neslyšící herci a autoři.

Skládá se z absolventů Janáčkovy akademie múzických umění v Brně z oboru Výchovná dramatika pro Neslyšící a od počátku fungoval jako zájezdové divadlo.

Divadlo má ve svém repertoáru inscenace pro děti i dospělé, pro slyšící i neslyšící diváky.

Divadlo hostuje v tuzemských divadlech, hraje ve školách a účinkuje na tuzemských i významných zahraničních festivalech v Německu, Rakousku, Polsku, Španělsku, Anglii, Belgii, Turecku, Americe.

V současné době divadlo hraje 8 her pro děti. Protože jsem tyto hry připraveny beze slov, hrají v pohádkách velkou roli různé kulisy a celkové provedení pomocí mnoha barev, pomůcek, gest a mimiky herců. Tento způsob komunikace je dětem velmi blízký a ani slyšící děti nemají s pochopením obsahu pohádek problémy.

Pro dospělé diváky jsou v současné době připraveny 2 hry (Divadlo [online], 2010).

2.8.2 Mezinárodní festival pantomimy

Tento festival existuje již téměř 40 let a je tedy nejstarší kulturní akcí sluchově postižených u nás.

Hlavním posláním festivalu je vyjádřit plnou účast neslyšících na tvorbě a rozvoji divadelního umění, podpořit a rozvíjet tvůrčí iniciativu neslyšících. Festival má ukázat to nejlepší, co lze v divadelním umění neslyšících dosáhnout a je tradiční přehlídkou

nejlepších jednotlivců a skupin. Festival je jedinou, pravidelnou, mezinárodní soutěží neslyšících herců a má podat přehled o současném stavu oboru. Zároveň se podílí na tvorbě současného divadla a české pantomimy, přístupné slyšícím i neslyšícím.

2.8.3 Tichá hudba

V roce 1998 vznikl soubor Tichá hudba, který se věnuje interpretaci písní ve znakovém jazyce.

Tlumočník při volbě znaků vychází z melodie, rytmu, gradace skladby, emočního náboje. V případě písně tlumočník musí věrně přetlumočit také obsah. Při tlumočení vážné hudby, skladby bez textu, tlumočník sám vytváří text ve znakovém jazyce. Může se nechat inspirovat dobou, ve které skladba vznikla, svými pocity z poslechu hudby. Tlumočení hudby a zpěvu je tedy velmi náročné na přípravu (MÁZEROVÁ, 2005).

2.9 Výzkumné oblasti katedry kybernetiky ZČU

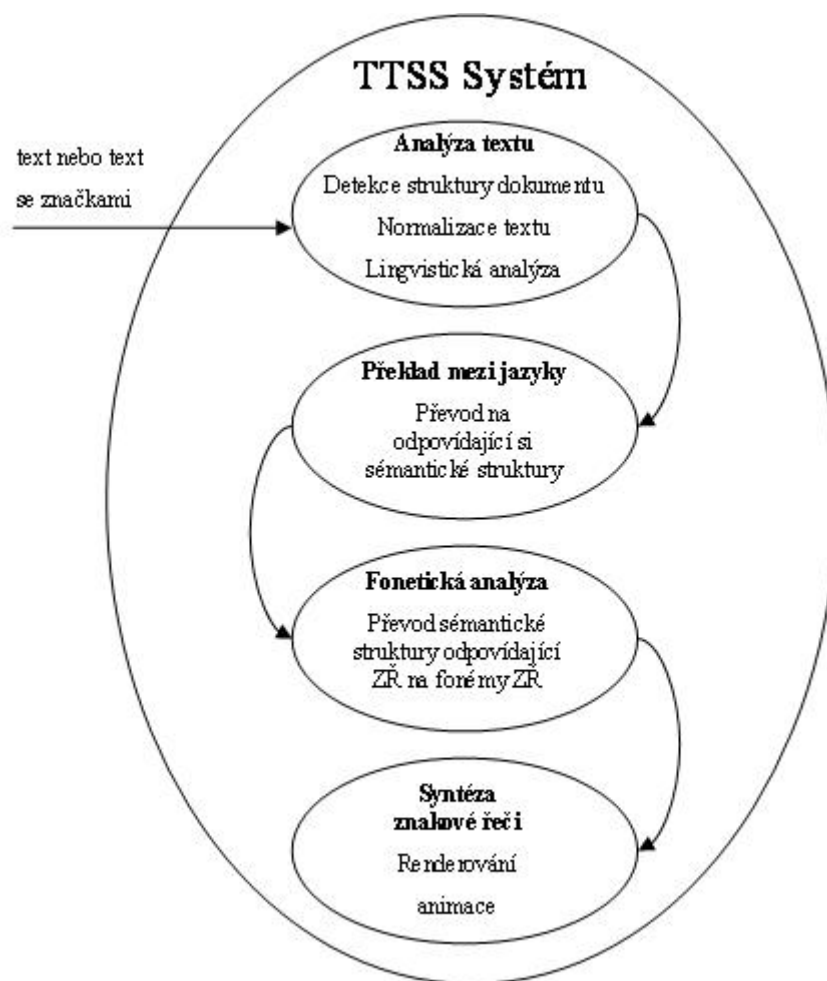
Katedra kybernetiky Západočeské univerzity v Plzni a její Oddělení umělé inteligence mohou tvořit výrazný mezník v technických pomůckách, které využívají sluchově postižení lidé. Výzkum tohoto oddělení je totiž soustředěn na oblast hlasové komunikace člověka s počítačem v přirozeném jazyce. Některé výzkumné oblasti budou do budoucna využívány převážně sluchově postiženými lidmi. Jedná se například o výzkumnou oblast překladu znakové řeči, syntézy znakové řeči či titulování videa. Některé výzkumné oblasti budou představeny podrobněji.

2.9.1 Překlad znakové řeči

Základní jednotkou znakového jazyka je znak, který se skládá ze dvou složek, a to nemanuální, vyjádřenou mimikou, pohyby a pozicemi hlavy a horní částí trupu a manuální složkou, která je vyjádřena tvary, pohyby a pozicemi rukou.

Český znakový jazyk je vizuálně-motorický, založený na tvarech, pozicích a pohybu rukou, je tedy na rozdíl od češtiny vnímán zrakem a ne sluchem. Z toho pramení dvě základní odlišnosti znakového jazyka: simultánnost a existence v trojdimenzionálním prostoru.

Vyvíjený TTSS systém – Text-to-Sign-Speech slouží k vytváření znakových promluv z psaného textu a skládá se ze dvou částí. První část zpracovává vstupní text a jeho překlad do znakové řeči, druhá část pak vytváří z překladu odpovídající vizuální podobu znakové promluvy. Výstup je ve formě tzv. Avataru, animace umělé lidské postavy.

Obrázek č.5: Podrobné schéma TTSS Systému

Velký rozdíl je v možnostech překladu textu do znakové češtiny a do znakového jazyka. Překlad do znakové češtiny je jednodušší, a to z důvodu toho, že co slovo v češtině, to znak ve znakové češtině. Zachována je také česká gramatika. Při překladu se tedy musí najít odpovídající znak k danému slovu. Tento překlad lze tedy plně řešit pomocí systému s architekturou přímého překladu.

Mnohem složitější je překlad textu do znakového jazyka. Znakový jazyk je vizuálně-motorický, který pro vyjádření sémantických vztahů a jim odpovídajícím gramatickým konstrukcím využívá znaky a jejich prostorové uspořádání ve znakovém prostoru. Bohužel neexistuje psaná forma znakového jazyka, je pořízení paralelních korpusů, které by se daly použít pro statistický přístup k řešení problému překladu, velice obtížné a nákladné. Většina systémů využívá lingvistický přístup k řešení problému překladu.

Doprovodnou složkou modelu mluvící hlavy je akustická syntéza řeči, vytvářející řečový signál, tedy vlastní mluvenou řeč. Tuto složku mohou využívat např. lidé s menším postižením sluchu, kteří mohou najednou využívat informace vizuální, a to odezíráním ze rtů mluvící hlavy a také informace akustické, obsažené ve vytvářeném řečovém signálu.

Cílem akustické syntézy řeči je vytvářet řeč, která by co nejlépe kopírovala řečové charakteristiky konkrétního člověka. K automatickému vytváření řeči se využívá technologie syntézy řeči z textu (z anglického text-to-speech), jejímž úkolem je převést libovolný text na odpovídající řeč. Díky technologii TTS může mluvící hlava vyslovit libovolnou promluvu.

(Úvodní stránka - UI :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI :: [online], 2010)

2.9.2 Syntéza znakové řeči

Pod syntézou znakové řeči si můžeme představit napodobení pohybů znakující lidské postavy. Jejím úkolem je vytvoření obrazu modelu člověka ukazující znakovou řeč například na obrazovce počítače. Spojením této animace se systémem překládající text do znakové řeči je získán virtuální tlumočník.

Základním problémem při řešení syntézy znakového jazyka je správné zachycení vlastních znaků. Při jeho řešení známe dva základní přístupy, a to záznam znakujícího člověka a přenesení jeho pohybů do počítače a symbolický popis pohybů a vytvoření animace z těchto informací.

Při prvním přístupu je důležité pořízení požadované zásoby znaků a zaznamenání znakujícího člověka. Záznam je možný získat obvykle pomocí videokamery a nebo využitím specializovaných zařízení podobných těm, které se využívají při vytváření 3D počítačových her. Výsledkem je poté 2D či 3D syntéza, s věrnými pohyby animované postavičky. Problémem však může být přesné zachycení a ztvárnění některých specifických znaků, a to vzájemný vztah rukou, kontakt a jejich tvar.

Symbolickým popisem rozumíme symbolické popsání, né přímý záznam znaků. Popis musí být dostatečně bohatý, aby bylo možné zachytit všechny tvarové varianty konkrétního znakového jazyka. Počítačová syntéza je také ztvárněna animací lidské postavy, ale rozdíl je v tom, že se pohyby postavy vytvářejí vhodnou kombinací a navazováním zapsaných symbolů. Nevýhodou symbolického popisu a počítačové syntézy je méně přirozená animace a její jednotvárné strojové pohyby.

Dalším problémem syntézy znakového jazyka je vytvoření a rozpohybování modelu lidské postavy. Právě pro popis virtuální reality v počítači vznikl jazyk VRML (Virtual Reality Modeling Language) nebo X3D a právě H-anim je metodika, jak s jejich pomocí pospat lidskou postavu a umožnit i její animaci. Úplná specifikace definuje 89 kloubních spojení a 89 segmentů těla připojených k těmto kloubům. Ne však všechny definice musejí být dodrženy. Takto strukturovaný počítačový model je vhodný použít při animaci postavičky použité při animaci znakové řeči.

Jednou z možností a ideou využití technologie syntézy znakové řeči je úplné nahrazení tlumočnicka počítačem. Počítač by tak zprostředkoval komunikaci mezi slyšícími a sluchově postiženými. Dalším využitím by mohlo být zprostředkování obsahu novin, televize i internetu, pro kompenzaci problémů neslyšících se čtením psaného textu (*Úvodní stránka - UI :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI :: [online], 2010*).

3 Lidé se sluchovým postižením ve veřejných knihovnách

3.1 Metodika průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům

Průzkum služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům byl prováděn formou dotazníku, který byl do knihoven zasílán elektronickou formou, formou e-mailu. Tento postup byl zvolen z důvodu velké vzdálenosti vybraných knihoven a velké časové náročnosti při případném objíždění knihoven.

Dotazník byl zaměřen pouze na získání informací o službách knihoven sluchově postiženým občanům. Skládal se ze 6 otázek:

1. Jsou ve Vaší knihovně registrováni čtenáři se sluchovým postižením? Pokud ano, kolik?
2. Nabízíte sluchově postiženým čtenářům nějaké speciální služby?
3. Je pro čtenáře k dispozici tlumočnický do znakového jazyka?
4. Máte v knihovně speciální fond pro sluchově postižené- tituly z oblasti foniatry, speciální pedagogiky, metodických příruček a časopisů pro neslyšící a nedoslýchavé, titulkované videomateriály, videokazety s otitulkovanými filmy, výukové video o znakovém jazyce, atd.?
5. Pořádáte pro sluchově postižené nějaké kulturní akce - přednášky či divadlo ve znakovém jazyce?
6. Nabízíte neslyšícím kurzy práce s PC a internetem ve znakovém jazyce?

Na základě průzkumu webových stránek veřejných knihoven bylo zjištěno, že většina menších veřejných knihoven, knihoven městského typu, bohužel žádné speciální služby sluchově postiženým občanům neposkytuje. Pouze v některých fondech knihoven je možné nalézt literaturu týkající se problematiky sluchového postižení.

Z tohoto důvodu byl průzkum služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům zaměřen na velké krajské a vědecké knihovny, které by měly zajišťovat služby široké veřejnosti, tedy i hendikepovaným čtenářům, sluchově postižené čtenáře nevyjímaje.

3.2 Výsledky průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje - <http://www.svkpl.cz/>

Ve studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje bohužel nejsou registrováni čtenáři se sluchovým postižením a knihovna jim neposkytuje ani žádné speciální služby. Knihovna má pouze speciální část pro nevidomé a slabozraké.

Vědecká knihovna v Olomouci - <http://www.vkol.cz/cs/>

Ve vědecké knihovně nezařazují sluchově postižené čtenáře do speciální kategorie, tudíž nemají o jejich počtu přehled, předpokládáme však, že nějací čtenáři v knihovně registrovaní jsou. Ve fondu také není speciální oddělení věnující se tématice sluchového postižení, ale knihovna má povinnost registrovat knihy z povinného výtisku, tudíž je jisté, že se tyto knihy ve fondu nacházejí. V knihovně nepracuje žádný knihovník ovládající znakový jazyk.

Knihovna se chystá v nejbližší době připravit projekt na vzdělávání, který by se měl zaměřovat i na vzdělávání sluchově postižených. Jedním ze zájmových oblastí by mělo být informační vzdělávání, tedy speciální kurzy zvyšující počítačovou gramotnost, kde by byl přítomen i lektor přednášející ve znakovém jazyce. Nejprve však knihovna hodlá zjistit nejspíše formou dotazníků jaký by byl zájem o připravované projekty a teprve poté projekty začít realizovat.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích - <http://www.cbvk.cz/>

V Jihočeské vědecké knihovně taktéž nejsou speciálně registrováni čtenáři se sluchovým postižením, ale knihovnu navštěvují.

Knihovna má ve svém fondu knihy i další materiály tématicky zaměřené k sluchovému postižení, ale nejsou umístěny do speciálního fondu, nacházejí se v běžném fondu přístupném všem čtenářům.

Dvě knihovnice pracující v této knihovně prošly školením znakového jazyka, ale bohužel nejsou čtenářům nabízeny speciální kurzy ve znakovém jazyce či jiné kulturní akce.

Krajská knihovna v Pardubicích - <http://www.knihovna-pardubice.cz/>

Knihovnu navštěvují sluchově postižení čtenáři, ale jako ve všech ostatních knihovnách je speciálně neregistrují, jejich přesný počet tedy není jasný.

Knihovna v současné době buduje speciální fond nejen pro sluchově, ale i pro zrakově postižené čtenáře.

Žádný z knihovníků či zaměstnanců knihovny však neovládá znakový jazyk. Knihovna svým čtenářům ani nenabízí speciální kurzy tlumočené do znakového jazyka či jiné kulturní a společenské akce.

V knihovně není k dispozici ani speciální technické zařízení.

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem - <http://www.svkul.cz/>

Knihovna stejně jako ostatní krajské knihovny nesleduje počty hendikepovaných čtenářů, o počtu sluchově postižených tedy nemá přehled. Je ale zajímavostí, že knihovna spravuje speciální zvukové oddělení pro nevidomé klienty, ti se při vstupu do této části musí prokazovat průkazem, a proto knihovna zná přesný počet nevidomých či zrakově postižených klientů.

Knihovna pro sluchově postižené nenabízí žádné speciální služby, kulturní, společenské či vzdělávací akce. Ve běžném fondu knihovny se najdou tituly s tematikou sluchového postižení, ale nejsou řazeny do speciálního oddělení. V oddělení anglické literatury mají však čtenáři k dispozici otitulkované videokazety pro výuku anglického jazyka, české otitulkované filmy však v knihovně nemají.

V knihovně nepracuje žádný zaměstnanec ovládající znakový jazyk.

Krajská vědecká knihovna v Liberci - <http://www.kvkli.cz/cz/index.php>

Knihovna nezná přesný počet sluchově postižených čtenářů, ale je minimální, odhadován je počet okolo 10 čtenářů.

Pro sluchově postižené čtenáře nejsou připraveny speciální služby, technika, ani výukové programy. V knihovně nepracuje žádný zaměstnanec ovládající znakový jazyk.

V rámci běžné akvizice jsou pro všechny čtenáře k dispozici tituly zabývající se problematikou sluchového postižení, např. učebnice znakové řeči, tituly z oblasti speciální pedagogiky a 2 tituly periodik (Gong a Metodické list). O tyto tituly mají především zájem studenti zabývající se o problematiku osob s nějakým postižením.

Krajská knihovna Karlovy Vary - <http://www.knihovna.kvary.cz/>

Krajská knihovna v Karlových Varech je jednou z mála knihoven, které jsou na příchod sluchově postižených čtenářů dobře připraveny a nabízejí pro ně i speciální služby.

Již na svých webových stránkách má knihovna pod odkazem „pro návštěvníky“ připravenou celou rubriku pro neslyšící. Hned na začátku si sluchově postižený může prohlédnout krátké video ve znakovém jazyce, kde je vítán knihovnicí z této knihovny. Pokud se sluchově postižený do knihovny chystá poprvé, může si na webových stránkách prohlédnout knihovnu virtuálně, získá tak základní přehled o tom, jak knihovna vypadá a jak je členěna.

Knihovna je bezbariérová a registrace pro hendikepované osoby je bezplatná. V knihovně je registrováno 20 neslyšících.

Některé knihovnice ovládají základy znakového jazyka a ostatní se znakovému jazyku či komunikace se čtenářem je tedy o poznání jednodušší.

Knihovna i ve svém fondu disponuje tituly pro sluchově postižené. Z periodik je možné zmínit časopisy Unie a Gong nebo Info-zpravodaj. Dále jsou nabízeny otitulkované filmy, různé elektronické zdroje, např. eLearningové kurzy, elektronické slovníky, atd. Všechny nabízené tituly si je možné na webových stránkách prohlédnout.

Knihovna má k dispozici sál s indukční smyčkou.

Pokud má nějaký čtenář problém s komunikací, při půjčování titulů se nemusí obracet na knihovníka, titul si může sám objednat a načíst na své čtenářské konto prostřednictvím systému Self-check a knihu vrátit mimo hlavní prostory knihovny pomocí Biblioboxu Herbie.

Knihovna také pro své sluchově postižené čtenáře nabízí řadu zajímavých akcí, a to nejen počítačový kurz pro neslyšící, ale také další kulturní, společenské a vzdělávací akce, různé přednášky, tlumočené do znakového jazyka. Na webových stránkách si kdokoli může prohlédnout fotografie z těchto akcí a různých výletů. Knihovna nabízí pro neslyšící zhruba 7-10 tlumočených akcí ročně. Na podzim knihovna připravuje 4 tlumočené přednášky.

Knihovna v roce 2004 začala spolupracovat se zástupci Karlovarského klubu neslyšících a hluchoněmých. Prvními společnými projekty byly kurzy znakového jazyka pro veřejnost a později i pro knihovníky. Aktivita knihovny pro sluchově postižené jsou připravené vždy na základě domluvy se skupinou sluchově postižených z Karlovarského klubu neslyšících a hluchoněmých. Knihovna nabídne seznam akcí, které by mohly být tlumočeny a je na klubu sluchově postižených, jaké akce si vyberou.

V minulém roce také knihovna vyzkoušela simultánní přepis mluvené řeči (na plátno), který nabízí Česká unie neslyšících, oblastní organizace Praha. Tato služba je vhodná hlavně pro ohluchlé, kteří nemají problém s psanou češtinou. Loni také proběhl Počítačový kurz pro neslyšící a Kurz trénování paměti.

Na webových stránkách jsou také umístěny další užitečné odkazy pro sluchově postižené občany. <http://www.knihovna.kvary.cz/cs/pro-navstevniky/pro-neslyšici55/>

Krajská knihovny Vysočiny v Havlíčkově Brodě - <http://www.kkvysociny.cz/>

I tato krajská knihovna nabízí speciální služby sluchově postiženým občanům. Jejich přesný počet však není znám. K dispozici mají tituly z oblasti foniatrie, speciální pedagogiky, metodických příruček a časopisy pro neslyšící a nedoslýchavé.

Knihovna nabízí své poradenské služby při výběru četby a také možnost tlumočení do znakového jazyka.

Na webových stránkách jsou umístěny také další důležité odkazy pro sluchově postižené.

Knihovna se snaží dostat informace o neslyšících, jejich kultuře, apod. mezi slyšící většinu. Pořádají kurzy znakové češtiny, workshopy s neslyšícími studenty DIFA JAMU pro žáky ZŠ, semináře pro knihovníky atd.

Akce určené přímo sluchově postiženým jsou připravovány podle zájmu. V minulosti v knihovně pořádali např. úvod do světa počítačů, literární besedy s tlumočníkem, do budoucna chystají počítačový kurz pro lidi se sluchovým postižením (*Krajská knihovna Vysočiny* [online], 2006).

Moravská zemská knihovna

V současné době knihovna nenabízí sluchově postiženým občanům speciální služby, samozřejmě však mají čtenáři k dispozici v běžném fondu tituly týkající se problematiky sluchově postižených.

Knihovna hledá možnosti na získání grantu pro zajištění tlumočnicka některých zajímavých přednášek a aktivit knihovny, aby byly dostupné i neslyšícím. Toto je v knihovně považováno v této problematice za prioritu.

Výhledově v knihovně plánují akce cíleně zaměřené pro neslyšící i další handicapované, ale knihovna v současné době provádí řadu změn ve službách, organizaci, takže v současné době (2010- a pravděpodobně i v roce 2011) nejsou personální kapacity.

Téma pomoci občanům se sluchovým postižením chce knihovna zařadit v rámci pomoci handicapovaným uživatelům jako jedno z témat porady pracovníků oddělení pro děti a mládež Jihomoravského kraje ve IV. čtvrtletí roku 2010.

Knihovna však organizuje odborné semináře pro knihovníky, zaměřené na podporu čtenářství sluchově postižených lidí. V knihovně se již konal seminář a kurz základů českého znakového jazyka pro neslyšící.

Odborný kurz se konal v roce 2009, a to ve dvou termínech vždy po dvou dnech, měl 15 účastníků.

Odborný seminář se konal 1.4. 2010 a měl 35 účastníků témata byla následující:

- Čtení neslyšících – problémy, podpora – přednášela doc. PhDr. Eva Souralová, Ph.D., UP Olomouc
- Komunikace se čtenáři se sluchovým postižením v knihovnách – přednášely Mgr. Lenka Hricová, MU Brno a Mgr. Michaela Jirotková, UP Olomouc
- Projekty a aktivity Krajské knihovny Karlovy Vary - přednášela Bc. Michaela Kožíšková
- Leporelo pro neslyšící - Studenti DiFa JAMU Ateliéru výchovné dramatiky pro neslyšící Brno
- Blok zkušeností z různých organizací a knihoven zaměřený na podporu čtení a čtenářství neslyšících (LORM o.s, projekt E-Liška a další).

Účastníci těchto akcí byli jak z krajských knihoven, vysokoškolských, ale i některých pověřených knihoven (MěK Třinec, MěK Kyjov, MěK Praha, KJM Brno, Arc.Gymn.Kroměříž, KK Vysočiny, studenti MU, ÚK PF MU, apod.).

Zájem knihovníků o tyto akce je celkem velký, začínají si uvědomovat potřebnost pomáhat i této skupině zdravotně znevýhodněným občanů.

Pokud bude mít knihovna finanční prostředky, tak v I. pololetí 2011 plánuje uspořádat opět základní kurz znakového jazyka a 1-2 denní setkání absolventů kurzu z roku 2009 (forma určité nadstavby-procvičení-pokračování).

(MZK Brno [online], 2010)

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové - <http://www.svkhk.cz/>

Bohužel jsem s touto knihovnou nenavázala kontakt, zástupci knihovny nereagovali na mé e-maily, nemám tedy k dispozici dotazník pro knihovny. Na webových stránkách knihovny jsem ale nenašla jedinou zmínku o jakýchkoli službách pro sluchově postižené občany. Lze předpokládat, že ve fondu knihovny budou alespoň nějaké tituly zabývající se problematikou sluchového postižení (SVK HK - Aktuality a ankety [online], 2003).

Středočeská vědecká knihovna v Kladně - <http://www.svkkk.cz/>

Ve Středočeské vědecké knihovně nejsou počty hendikepovaných čtenářů nijak sledovány, neznáme tedy ani přesný počet sluchově postižených čtenářů.

Knihovna bohužel také sluchově postiženým nenabízí žádné speciální služby. Jinak je tomu u zrakově postižených čtenářů, knihovna je vybavena speciálním počítačem a navigačním majáčkem pro orientaci nevidomých, pro uživatele se zrakovým postižením nabízí zvukové knihy a další služby.

Návštěvníci se sluchovým handicapem jsou obsluhováni spolu s ostatními čtenáři, účastní se i našich instruktáží, tréninků paměti a dalších akcí, lektor při výuce tento handicap zohlední modulací hlasu, natočením obličeje přímo k posluchači s tímto handicapem, aby mohl zároveň i odezírat. V knihovně dbají na to, aby slovní projev byl provázen i kvalitním zrakovým vjemem (prezentace nebo práce s počítačem promítaná projektorem na plátno).

Speciální fond pro uživatele knihovny se sluchovým postižením není v knihovně budován, mají ale řadu dokumentů velmi užitečných pro osoby neslyšící a nedoslýchavé, časopisů, knih, k dispozici jsou i videodokumenty.

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě - <http://www.svkos.cz/>

Moravskoslezská vědecká knihovna od roku 2007 buduje speciální fond pro zrakově a sluchově postižené, který je dostupný v oddělení speciálních fondů.

Knihovna má ve svém běžném fondu odbornou literaturu o problematice sluchového postižení. V oddělení speciálních fondů si mohou sluchově postižení čtenáři vypůjčit zhruba 80 DVD s otitulkovanými českými filmy a kolem 30 CD pro výuku českého znakového jazyka. Seznamy DVD a CD je možné získat na webových stránkách knihovny.

Knihovna mi bohužel neposkytla vyplněný dotazník s dalšími informacemi o službách knihovny pro sluchově postižené. Na webových stránkách však knihovna neinformuje

čtenáře o dalších specifických službách pro sluchově postižené čtenáře. Dá se tedy pravděpodobně usuzovat, že knihovna nepořádá kulturní či společenské akce či vzdělávací kurzy pro sluchově postižené. Neinformuje ani o tom, že by v knihovně nějaký zaměstnanec ovládal znakový jazyk (*Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě* [online], 2010).

Krajská knihovna F. Bartoše ve Zlíně - <http://www.kfbz.cz/index.htm>

Tato knihovna mě bohužel také neposkytla bližší informace o službách pro sluchově postižené čtenáře v dotazníku. Z informací na webových stránkách však vyplývá, že knihovna speciální služby pro sluchově postižené neposkytuje. Je zde pouze řečeno, že knihovna je bezbariérová (*Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín - domovská stránka* [online], 2001).

3.3 Hodnocení průzkumu služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům

Na základě prováděného průzkumu bylo zjištěno, že většina knihoven nezná počet svých sluchově postižených čtenářů. Většina z oslovených knihoven uváděla, že sluchově postižení čtenáři nejsou speciálně registrováni, tudíž jejich přesný počet není znám. Pouze v Krajské vědecké knihovně v Liberci odhadli jejich počet na zhruba 10 čtenářů a v Krajské knihovně v Karlových Varech uvedli počet 20-ti sluchově postižených čtenářů.

Podle mého názoru však informace o počtu registrovaných sluchově postižených čtenářů mohou být pro knihovny důležité. Knihovna tyto informace může využít např. při organizaci připravovaných kulturních, společenských a vzdělávacích akcích a kurzech, při akvizici, atd.

Pokud se počty sluchově postižených čtenářů v ostatních knihovnách, které neznají jejich přesný počet, pohybují na takto nízkém čísle, měly by se knihovny zamyslet nad tím, jak sluchově postižené čtenáře do knihoven přilákat. Samozřejmě nejde odhadovat kolik sluchově postižených lidí žije v každém kraji, přesné statistiky totiž neexistují, ale počet bude eventuálních čtenářů bude jistě větší.

Pouze ve 4 knihovnách nabízejí možnost tlumočení do znakového jazyka, a to v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích, v Krajské knihovně v Karlových Varech, v Krajské knihovně Vysočiny v Havlíčkově Brodě a Moravské zemské knihovně v Brně. V takto velkých knihovnách by měl být alespoň jeden zaměstnanec ovládající český

znakový jazyk. Další možností by bylo zajištění tlumočnických služeb nějakou externí firmou či organizací. Pokud v knihovnách nebude pro sluchově postižené zajištěna možnost komunikace v jejich přirozeném jazyce, nebude možná mezi knihovnami a sluchově postiženými dobrá spolupráce.

Ve všech zkoumaných knihovnách je možné nalézt ve fondu literaturu týkající se problematiky sluchového postižení. Krajská knihovna v Pardubicích v současné době buduje speciální fond pro sluchově postižené. Krajská knihovna v Karlových Varech má speciální oddělení pro hendikepované čtenáře. Speciální oddělení pro sluchově postižené čtenáře v knihovně není nutností, ale bylo by určitě výhodnější pro lepší orientaci sluchově postižených čtenářů knihovny. Knihovna může například zřídit speciální oddělení pro hendikepované čtenáře, jehož součástí by bylo i oddělení pro sluchově postižené.

Pouze ve dvou ze zkoumaných knihoven jsou připravovány akce přímo pro sluchově postižené občany. Krajská knihovna Vysočiny pořádala např. úvod do světa počítačů, literární besedy s tlumočnickem, do budoucna chystají počítačový kurz pro lidi se sluchovým postižením. Pořádají také kurzy znakové češtiny, workshopy s neslyšícími studenty DIFA JAMU pro žáky ZŠ, semináře pro knihovníky atd.

Krajská knihovna Karlovy Vary nabízí pro své sluchově postižené čtenáře také řadu zajímavých akcí, a to nejen počítačový kurz pro neslyšící, ale také další kulturní, společenské a vzdělávací akce, různé přednášky, tlumočené do znakového jazyka. Knihovna nabízí pro neslyšící zhruba 7-10 tlumočených akcí ročně. Na podzim knihovna připravuje 4 tlumočené přednášky.

Vědecká knihovna v Olomouci v současné době připravuje projekt zaměřený na vzdělávání neslyšících.

Krajská knihovna v Karlových Varech by pro ostatní zkoumané knihovny mohla být příkladem. Sluchově postižení lidé v ní nejsou opomíjeni, knihovna jim nabízí specializované služby, fond a řadu zajímavých akcí.

4 Možnosti rozvoje služeb veřejných knihoven sluchově postiženým občanům

Veřejné knihovny by v dnešní době měly představovat informační, vzdělávací a kulturní centra měst. Jistě tuto úlohu splňují, samozřejmě úroveň nabízených služeb se mnohdy výrazně liší. Záleží to na mnoha okolnostech, např. finanční situaci knihovny, zázemí knihovny, určitě také na schopnostech vedení knihovny i ostatních zaměstnanců, jejich odborném vzdělání, ale také ochotě a lidském přístupu.

Jsou ale veřejné knihovny připraveny na všechny potencionální čtenáře? Určitě ne. Samozřejmě běžný uživatel povětšinou nemá problém. Ale je tomu tak i u hendikepovaných čtenářů?

V dnešní době se většina knihoven snaží přizpůsobit a stát se bezbariérovými. V knihovnách jsou budovány bezbariérové přístupy, toalety, speciálně upravené stoly s počítači, atd. Knihovny již také nezapomínají na své zrakově postižené čtenáře. V knihovnách jsou nabízeny zvukové knihy či tištěné knihy v Braillově písmu, speciálně upravené počítače se softwarem pro těžce zrakově postižené a nevidomé (WinTalker, Bizon, ZoomText) nebo přístup na Internet s ozvučením či několikanásobným zvětšením. Jinak je tomu ale se službami pro sluchově postižené čtenáře. Po celé České republice najdeme jen velmi omezený počet knihoven, které speciální služby svým sluchově postiženým klientům nabízejí. Jak tuto situaci změnit a jaké služby sluchově postiženým nabízet?

4.1 Vzdělávání knihovníků

Velmi důležitou roli při poskytování kvalitních informačních a knihovnických služeb hrají samotní knihovníci. Knihovník je ten, s kým čtenář v knihovně jedná a komunikuje. Pokud by knihovna měla sebelepší fond a nabízené služby, ale čtenář by nebyl spokojen s chováním knihovníka, do knihovny se nebude vracet rád a bude raději využívat služeb jiné instituce.

Na knihovníka jsou tímto kladeny vysoké nároky, musí mít nejen kvalitní odborné znalosti, ale měl by být také vzdělán v základech psychologie, sociologie i pedagogiky. Velmi důležité je umění jednání a komunikace s lidmi, schopnost vcítit se do potřeb druhého člověka a umět nabídnout individuální přístup každému čtenáři. V tomto směru je důležité neustále sebevzdělávání knihovníků.

Nabízeny by jim měly být různé odborné kurzy, semináře a školení, které by knihovníkům odborné znalosti dále rozšiřovaly. Přednášky na téma sluchového postižení, přístupech ve vzdělávání sluchově postižených, jejich problémech při čtení, atd. by jistě knihovníkům usnadnilo práci se sluchově postiženými čtenáři. Samozřejmě ideálním modelem by bylo, kdyby v každé knihovně alespoň jeden knihovník ovládal znakový jazyk. V síti všech malých městských knihoven je tento stav téměř nereálný, ale co se týče krajských knihoven, měl by tento požadavek být automatický. A pokud by knihovna nebyla schopna zajistit zaměstnávání knihovníka ovládajícího znakový jazyk, měla by mít domluvenou spolupráci s nějakou agenturou či institucí nabízející služby tlumočnicka do znakové řeči a jejich služby v případě potřeby využít. Toto řešení je ale z časového hlediska velmi nepružné.

4.2 Osvěta široké veřejnosti

Důležité by bylo i šíření osvěty mezi širokou veřejností. O životě a problémech neslyšících ví většina z nás jen velmi omezené množství informací. Dnes je již sice pryč doba, kdy se na jakýkoliv hendikep koukalo s despektem, ale i dnes se některé názory lidí mohou považovat za diskriminující. Osvětové přednášky či jen krátké informační letáky o světě Neslyšících by byly jistě přínosem. Akce pořádané v knihovně by měly být pořádány pro všechny čtenáře najednou, samozřejmě pro sluchově postižené s přítomností tlumočnicka do znakové řeči. Slyšící čtenáři by brzy zjistili, že sluchově postižení mají stejné zájmy a záliby, liší se pouze tím, že používají znakovou řeč.

4.3 Exkurze do veřejných knihoven

Dalším problémem je, jak sluchově postižené čtenáře do knihoven přitáhnout. Sluchově postižené osoby mohou pociťovat strach či stud při představě komunikace s knihovníkem, v knihovnách pro ně nejsou nabízeny vyhovující služby či vhodný fond.

Prvním a snad nejpodstatnějším krokem je přilákání sluchově postižených dětí do knihoven. Již pro děti speciálních mateřských a základních škol by měly být nabízeny exkurze do knihoven. V tomto směru je velmi důležitá spolupráce knihoven s pedagogy, ale také rodiči. Děti se ve škole naučí číst, ale v knihovně mohou vztah ke knize zlepšovat. Knihovníci společně se speciálními pedagogy ovládajícími znakovou řeč mohou dětem připravit krátkou exkurzy, seznámení, co je knihovna, jak to v ní funguje a co dětem nabízí a dále spíše formou zábavných her seznamovat děti s knihami.

Exkurze do knihoven by samozřejmě měly být nabízeny i dospělým sluchově postiženým občanům. Tyto exkurze by si měly najít své místo v pravidelných akcích knihovny. Pokud však do knihovny zamíří sluchově postižený čtenář poprvé, měl by být knihovník připraven poskytnout prohlídku knihovny individuálně.

4.4 Speciální fond pro sluchově postižené

Knihovna by svým sluchově postiženým čtenářům měla nabízet speciální knihovní fond. Pro snadnější orientaci čtenáře by mohl být umístěn na jednom místě, ideálně v jednom regále, např. v oddělení speciálních služeb.

Ve fondu by měla být zahrnuta odborná literatura týkající se problematiky sluchového postižení, ať již z lékařského hlediska, ale také psychologického, logopedického, atd. Různé učebnice a příručky zabývající se komunikací sluchově postižených mohou být užitečné nejen neslyšícím, ale také jejich příbuzným a rodinným příslušníkům.

V knihovně by neměly chybět periodika pro sluchově postižené. V předchozích kapitolách byli představeny ty nejznámější. Některé jsou také přístupny v elektronické formě, odkazy na jejich stránky by měly být uvedeny na webových stránkách knihovny. Do fondu knihovny by měly být zařazeny také komiksy, které představují pro sluchově postižené oblíbenou četbu. Dále upravené knihy, o kterých bylo také psáno v předchozích kapitolách.

V knihovnách by se také nemělo zapomínat na otitulkované videokazety či DVD s různými filmy, vzdělávacími programy, apod.

Svůj výběrový fond by měl být vytvářen samozřejmě také pro děti. Do něj by mohly být zařazeny upravené dětské knihy, pohádky, komiksy pro děti či otitulkované videokazety či DVD s dětskými filmy a pohádkami a různé učebnice a studijní materiály (uzpůsobené výuce sluchově postižených dětí).

4.5 Počítače a Internet

Používání počítače s připojením k Internetu patří v dnešní době pro mnoho lidí k běžným součástí života. Také v knihovnách jsou počítače často využívány a někde se dokonce musí vytvářet poradníky na obsazení počítačů v knihovně. Sluchově postižení by tedy v předem určených dnech a hodinách mohli získat přednostní právo používání počítače.

Stejně jako všem ostatním uživatelům knihoven, také sluchově postiženým, by bylo dobré nabídnout kurzy počítačové gramotnosti. Samozřejmě s tím rozdílem, že pro sluchově postižené by byly tlumočeny do znakového jazyka.

Na počítačích by mohly být nainstalovány různé výukové programy, které by mohly využívat děti. Existují například různé textové či obrázkové slovníky, které by dětem pomohly s rozšiřováním slovní zásoby.

4.6 Kulturní, společenské a vzdělávací akce

Knihovny, především krajské a ty ve velkých městech, by v dnešní době měly obstát i jako kulturní a společenská centra měst. Pokud jsou nějaké kulturní a společenské akce v knihovně běžně pořádány, nemělo by být až tak velkým problémem uzpůsobit je i pro sluchově postižené občany.

Pokud je v knihovně pořádána například nějaká kulturně-vzdělávací přednáška, měla by knihovna zajistit tlumočnicka do znakové řeči. To samé se týká např. při otevření nějaké vernisáže či konání vzdělávacího kurzu.

Knihovny mohou uspořádat přednášku o minoritě Neslyšících, která by byla určena široké veřejnosti. Určitě by napomohla boření bariér a mýtů, které jsou o sluchově postižených vytvářeny.

Knihovna by měla připravovat akce i pro děti. Dětská oddělení knihoven mohou připravit pro děti např. oblíbenou akci Noc s Andersenem, kdy by pro sluchově postižené děti mohlo být tlumočeno do znakového jazyka. Samotné děti mohou připravit např. výstavu svých obrázků či výrobků. Pokud je ve městě specializovaná základní či střední škola pro sluchově postižené, děti si mohou připravit krátké vystoupení – taneční či divadelní a předvést ho ostatním dětem i dospělým v knihovně.

Knihovna může také oslovit nějaký divadelní soubor (např. Divadlo Neslyším) a uspořádat v knihovně představení. V jeden moment by vedle sebe mohli sedět jak slyšící, tak neslyšící diváci, což by také jistě bořilo bariéry mezi oběma skupinami.

4.7 Webové stránky knihovny

Webové stránky jsou velmi důležitým zdrojem informací o knihovně. Měly by být vytvořeny tak, aby na nich byla jednoduchá orientace. Pokud knihovna nabízí speciální služby pro sluchově postižené čtenáře, měly by být všechny informace o nich na webových

stránkách knihovny snadno naležitelné. Knihovna by měla na svých webových stránkách informovat o případných pořádaných akcích pro sluchově postižené a informace o nich by měly být pravidelně aktualizovány.

Závěr:

Cílem práce bylo zmapovat především služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům. Protože je však problematika sluchového postižení stále pro mnoho lidí neznámá, bylo nutné zpracovat i témata, které by problematiku sluchového postižení objasnily ze širšího hlediska.

Zařazeny jsou tedy kapitoly, představující různé typy sluchového postižení, komunikačních prostředků, specifík vzdělávání, atd. Tyto kapitoly byly nutností z důvodu pochopení problémů, se kterými se sluchově postižení během každodenního života setkávají.

Je tedy důležité se snažit sluchově postiženým lidem jejich problémy usnadnit, nabídnout jim různé pomůcky a technická zařízení, ale také služby.

V České republice existují organizace, zřízené a zaměřené na problematiku sluchového postižení. Nejznámější a nejdůležitější z nich byly v práci představeny. Ty nabízejí svým klientům dostatečné množství informací a služeb, které může sluchově postižený člověk potřebovat – ať už o specializované lékařské péči, psychologických poradnách, speciálních školách, kulturních akcích, odborných kurzech, atd.

Také specializovaný systém vzdělávání sluchově postižených dětí je dnes na daleko vyšší úrovni, než tomu bylo v minulosti. Děti se učí moderním systémem, poznávají nejrůznější komunikační systémy, používají různé pomůcky a učebnice.

Bohužel některé instituce a organizace (úřady, informační střediska, banky, pošty, obchody, atd.) nejsou na poskytování služeb sluchově postiženým občanům připraveny. Nejinak je tomu i u veřejných knihoven. Pouze velmi omezené množství knihoven vůbec nějaké specializované služby sluchově postiženým občanům nabízejí.

Tato situace by se měla co nejdříve začít řešit. „Služby veřejných knihoven sluchově postiženým občanům“ by se měly stát tématem, o kterém se mluví v odborných knihovnických kruzích, o kterém se píše v odborné literatuře, tématem odborných konferencí a seminářů. Jedině tak se tato situace může začít měnit. Bude to však „běh na dlouhou trať“.

Seznam obrázků:

<i>Obrázek č.1: Příklady znaků</i>	<i>19</i>
<i>Obrázek č.2: Dvouruční prstová abeceda</i>	<i>21</i>
<i>Obrázek č.3: Jednoruční prstová abeceda</i>	<i>21</i>
<i>Obrázek č.4: Ukázka komiksového obrázku</i>	<i>32</i>
<i>Obrázek č.5: Podrobné schéma TTSS Systému</i>	<i>50</i>

Seznam použité literatury:

- ASNEP - Asociace organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel [online]. 2004 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.asnep.cz/>>.
- BROŽÍK, Josef. Jak se dělají skryté titulky. *Gong : časopis sluchově postižených* [online]. 2005, 2, [cit. 2010-08-16]. Dostupný z WWW: <<http://www.gong.cz/clanky.php?c=180>>.
- BROŽOVÁ, Eva. *Český klub nedoslýchavých HELP* [online]. 2009 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <http://home.tiscali.cz/ckn_help/>.
- Česká unie neslyšících [online]. 2009 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.cun.cz/>>.
- Česko. Zákon ze dne 23. září 2008, kterým se mění zákon č.155/1998 SB., o znakové řeči a o změně dalších zákonů a další souvisejí zákony. In *Sbírka zákonů České republiky*. 1998. Dostupné z WWW <http://www.epravo.cz/top/zakony/sbirka-zakonu/zakon-ze-dne-23-zari-2008-kterym-se-meni-zakon-c-1551998-sb-o-znakove-rci-a-o-zmene-dalsich-zakonu-a-dalsi-souvisejici-zakony-16832.html>.
- Česko. Zákon č. 155/1998 o znakové řeči In *Sbírka zákonů České republiky*. 1998.
- Česko. Zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon)In *Sbírka zákonů České republiky*. 2004.
- DAŇOVÁ, M. *Metodika úpravy textů pro znevýhodněné čtenáře*. 1.vyd. Praha : Grada, 2006. 192s. ISBN 978-80-247-2389-1.
- Divadlo [online]. 2010 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.neslysim.cz/>>.
- Federace rodičů a přátel sluchově postižených, o.s. [online]. 2005 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.frpsp.cz/>>.
- FF UK - studentské stránky oboru Čeština v komunikaci neslyšících [online]. 2005 [cit. 2010-08-17]. Dostupné z WWW: <<http://ucjtk.ff.cuni.cz/cnes/>>.
- Gong [online]. 2009 [cit. 2010-08-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.gong.cz/>>.
- HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN: 80-7178-303-X.
- HYBÁŠEK, Ivan. *Ušní, nosní a krční lékařství*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1999. 220 s., il. ISBN 80-7184-949-9 .

CHALUPNÍK, V. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně* [online]. 2010 [cit. 2010-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkkk.cz/>>.

JABŮREK, J. *Bilingvální vzdělávání neslyšících*. Praha: SEPTIMA, 1998. ISBN 80-7216-052-4.

Janáčkova akademie múzických umění - Divadelní fakulta [online]. 2010 [cit. 2010-08-17]. Dostupné z WWW: <<http://difa.jamu.cz/>>.

Knihovna plus [online]. 2009, č. 1 [cit. 2010-07-20]. Dostupný z WWW: <<http://knihovna.nkp.cz/knihovnaplus91/hanous.htm>>. ISSN 1801-5948.

KOHUTOVÁ, Jitka. *Jazyk neslyšících : co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha, 2005. 97 s. Interní materiál. ÚČJTK, FFUK Praha.

Kochlear webík s vypnutým zvukem [online]. 2010 [cit. 2010-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.kochlear.cz/>>.

Komora: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka [online]. 2010 [cit. 2010-05-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.cktjz.com/>>.

Komorná, M. (2007): *Psaná čeština a čeští neslyšící*. Info-Zpravodaj 2007, roč. 15, č. 3, s. 15-17.

Komorná, M. (2007): *Psaná čeština a čeští neslyšící*. Info-Zpravodaj 2007, roč. 15, č. 3, s. 15-17.

KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. Praha : Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2001. 303s. ISBN 80-246-0329-2.

Krajská knihovna Františka Bartoše Zlín - domovská stránka [online]. 2001 [cit. 2010-08-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.kfbz.cz/>>.

Krajská knihovna Karlovy Vary [online]. 2010 [cit. 2010-08-07]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihovna.kvary.cz/>>.

Krajská knihovna v Pardubicích [online]. 2009 [cit. 2010-08-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihovna-pardubice.cz/>>.

Krajská knihovna Vysočiny [online]. 2006 [cit. 2010-08-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/>>.

Krajská vědecká knihovna Liberec [online]. 2007 [cit. 2010-06-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.kvkli.cz/cz/index.php>>.

KUCHAŘOVÁ, Lucie, et al. *Jazyk neslyšících : Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha , 2005. 97 s. Interní materiál (výzkumný zájem 0021620825). Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Labyrint Brno [online]. 2002 [cit. 2010-07-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.labyrintbrno.cz/>>.

MÁZEROVÁ, Romana. Hudba pro oči. *Gong : časopis sluchově postižených* [online]. 2005, 3, [cit. 2010-07-19]. Dostupný z WWW: <<http://www.gong.cz/clanky.php?c=190>>.

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě [online]. 2010 [cit. 2010-07-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkos.cz/>>.

MZK Brno [online]. 2010 [cit. 2010-08-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.mzk.cz/>>.

O nás | www.appn.cz [online]. 2010 [cit. 2010-08-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.appn.cz/o-nas>>.

Pevnost České centrum znakového jazyka [online]. 2010 [cit. 2010-07-08]. Dostupné z WWW: <<http://www.pevnost.com/index.html>>.

Ruce.cz - Informační portál o světě Neslyšících [online]. 2004 [cit. 2010-06-16]. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/>>.

Severočeská vědecká knihovna [online]. 2010 [cit. 2010-07-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.svku.cz/>>.

SCHETTLER, Gotthard, et al. *Repetitorium praktického lékaře*. 11. přeprac. vyd. Praha : Galén, 1995. 1173 s., il. ISBN 80-85824-18-3 .

SINECKÁ, J. Neslyšící lidé a znakový jazyk v komiksové tvorbě. *Info-Zpravodaj* [online]. 2004, 12, 2, [cit. 2010-08-01]. Dostupný z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/184-neslysicilide-a-znakovy-jazyk-v-komiksove-tvorbe>>.

SOURALOVÁ, E. *Čtení neslyšících*. 1.vyd. Olomouc : UP, 2002. 74s. ISBN 80-244-0433-8.

STRNADOVÁ, Alena. Technické pomůcky pro nedoslýchavé. *Ruce.cz* [online]. 2008 [cit. 2010-08-07]. Dostupný z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/619-technicke-pomucky-pro-nedoslychave>>.

STRNADOVÁ, Věra. *Neverbální projevy neslyšících lidí*. Praha, 2010. 2 s. Interní publikace. UCJTK.FF UK.

SUTTON, Valerie. *Ruce.cz - Informační portál o světě Neslyšících* [online]. 2006 [cit. 2010-06-17]. Ruce.cz | Co je SignWriting. Dostupné z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/427-co-je-signwriting>>.

Svaz neslyšících a nedoslýchavých v ČR [online]. 2009 [cit. 2010-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://www.snn-cr.cz/>>.

SVK HK - Aktuality a ankety [online]. 2003 [cit. 2010-07-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkhk.cz/>>.

ŠEBESTOVÁ, Eva. *Komunikace sluchově postižených v souvislosti s vyhledáváním a získáváním informací [Communication of hearing impaired people in context of information retrieval and acquiring]*. Praha, 2009. 62 s., 17 s. příl. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Klára Havlíčková.

Ticho.cz - Home [online]. 2001 [cit. 2010-07-30]. Dostupné z WWW: <<http://www.ticho.cz/index.php>>.

Úvodní stránka - Pro čtenáře - Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích [online]. 1997, poslední změna stránky: 1.7.2010 [cit. 2010-06-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.cbvk.cz/>>.

Úvodní stránka - UI :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI :: [online]. 2010 [cit. 2010-06-22]. Překlad znakové řeči :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI ::. Dostupné z WWW: <<http://ui.kky.zcu.cz/cs/research-fields/sign-language-translation>>.

Úvodní stránka - UI :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI :: [online]. 2010 [cit. 2010-06-22]. Syntéza znakové řeči :: Katedra kybernetiky ZČU :: UI ::. Dostupné z WWW: <<http://ui.kky.zcu.cz/cs/research-fields/sign-language-synthesis>>.

Úvodní stránka | Studijní a vědecká knihovna plzeňského kraje [online]. 2005 [cit. 2010-08-01]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkpl.cz/>>.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: variabilita a patologie lidské psychiky*. 1. vyd. Praha: Portál 1999. s. 127.

Vědecká knihovna v Olomouci < [online]. 2008 [cit. 2010-07-05]. Dostupné z WWW: <<http://www.vkol.cz/cs/>>.

VOKURKA, Martin, et al. *Praktický slovník medicíny*. 6. rozš. vyd. Praha : Maxdorf, 2000. 490 s. ISBN 80-7345-037-2.

Www.prepis.cz [online]. 2006 [cit. 2010-07-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.prepis.cz/>>.

ZOUZALÍK, Marek. Kochleární implantát - naděje nebo prokletí. *Ruce.cz* [online]. 2006 [cit. 2009-08-24]. Dostupný z WWW: <<http://ruce.cz/clanky/441-kochlearni-implantat-nadeje-nebo-prokleti>>.